

לידה בשבת

רפואה בשבת היא תחום רחב ואפשר לכתוב עליה ספרים הרבה. בפרק שלפנינו השתדלנו להתמקד בלידה בשבת, ולשם כך נקדים ונפרט את העקרונות ההלכתיים הכלליים שעוסקים ברפואה ובפיקוח נפש בשבת.

פיקוח נפש בשבת – עקרונות הלכתיים

תנו רבנן: מפקחין פיקוח נפש בשבת, והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין.

יומא פד, ב

תני, הזריז משובח, והנשאל מגונה, והשואל הרי זה שופך דמים.

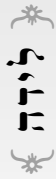
ירושלמי, יומא פרק ח, ה

ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה, שנאמר: "אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתָּם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם" (ויקרא יח, ה) – ולא שימות בהם, הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם.

משנה תורה לרמב"ם, הלכות שבת, פרק ב, ג

- א. כל מי שיש לו חולי של סכנה, או ספק סכנה, ואפילו ספק ספקא, מצוה לחלל עליו את השבת כדי להצילו, והזריז הרי זה משובח, השואל הרי זה שופך דמים, והנשאל הרי זה מגונה¹.
- ב. חולה שיש בו סכנה חייבים לחלל עליו את השבת בכל דבר שאם לא יעשו אותו מצב הסכנה יחמיר, ואפילו אם יש רק חשש לכך², או שיש צורך גדול באותו דבר³, גם אם מדובר באיסורי תורה⁴, וגם כשלא ידוע האם הרפואה תעזור בסופו של דבר⁵.
- ג. נחלקו הפוסקים ביחס לחילול שבת בדבר שרגילים לעשותו בחול, ושיש בו צורך קצת, אבל אין במניעת הדבר מן החולה כדי להחמיר את הסכנה⁶. יש אומרים שמותר לישראל לעשות עבורו גם פעולות כאלה⁷, ואף לפי שיטה זו הכוונה דווקא לצרכים ממשיים של החולה ולפעולות שהן חלק מהטיפול הישיר בחולה, אבל לא לדברים עקיפים שלכל הדעות ראוי שיעשה אותם גוי או שיעשו בשינוי⁸. ויש אומרים שמותר לישראל לחלל שבת עבור חולה שיש בו סכנה דווקא בדברים שאם לא יעשו יסכנו אותו, אבל דברים שאף אם לא יעשו אותם, לא יסכנו אותו – אין מחללים עליו את השבת באיסורי תורה על ידי ישראל⁹. גם לפי שיטה זו מותר לחלל שבת לצרכים כאלה על ידי גוי, כפי שמותרת אמירה לגוי לצורך חולה שאין בו סכנה¹⁰. ויש מי שהכריע שלכתחילה יעשו צרכים כאלה על ידי גוי, ואם אין שם גוי אפשר לסמוך להקל על ידי ישראל באיסורי תורה, ומכל מקום בעל נפש יחמיר לעצמו באיסורי תורה¹¹.

1. שלחן ערוך, אורח חיים, סימן שכח, ב; י; יג. וראה משנה ברורה (שם, ס"ק ו), שהטעם שהנשאל מגונה משום שתלמיד חכם במקומו היה לו לדרוש ולבאר הלכות אלו, כדי שידעו כל העם ולא יצטרכו לשאלו.
2. באור הלכה, סימן שכח, ד, סוף ד"ה 'כל'. משנה ברורה, שם, ס"ק יז.
3. שער הציון, שם, ס"ק יא.
4. משנה ברורה, שם, ס"ק יד, ובאור הלכה, שם.
5. שלחן ערוך הרב, סימן שכח, סוף סעיף ב. ובתנאי שמדובר ברפואה ידועה או על פי מומחה.
6. כגון לחמם לצורך החולה מדורה כשאפשר לחממו גם בעזרת בגדים מתאימים. ראה מגיד משנה, בהערה הבאה.
7. שו"ת מהר"ם מרוטנבורג, דפוס קרימונה, סימן ר; דבריו הובאו ברא"ש, יומא, פרק ח, יד. מגיד משנה, שבת, פרק ב, יד. שו"ת תשב"ץ, חלק א, סימן נד. שו"ת רדב"ז, חלק ד, סימן קל. מגן אברהם, סימן שכח, ס"ק ד, וכן ס"ק יז, דעה ראשונה. שו"ת אבני נזר, אורח חיים, סימן תנג-תנד. שו"ת יחוה דעת, חלק ד, סימן ל.
8. שו"ת אור לציון, חלק ב, פרק לו, הערה ב. הרב שלמה זלמן אויערבאך, דבריו הובאו בנשמת אברהם, אורח חיים, סימן שכח, עמ' שצג.
9. רש"י, שבת קכט, א, ד"ה 'דבר'. מגן אברהם, שם, ס"ק יז, דעה שנייה. משנה ברורה, סימן שכח, ס"ק יד, ובאור הלכה, שם, ד, ד"ה 'כל', בדעת רבנו תם, ר"י, תוספות ישנים, רשב"א, מאירי, אור זרוע ור"ן. מקורות והתייחסות לשיטת שלחן ערוך (אורח חיים, סימן שכח, ד) מובאים באנציקלופדיה הלכתית רפואית, כרך ז, ערך 'שבת', עמ' 393, הערה 52. וראה שו"ת יחוה דעת (שם), שיש שתלו מחלוקת זו בשאלה אם שבת הותרה או דחויה אצל פיקוח נפש. וראה עוד שו"ת ציץ אליעזר, חלק ח, סימן טו, פרק ט, ו.
10. שלחן ערוך הרב, סימן שכח, ד. משנה ברורה, שם. וראה שמירת שבת כהלכתה, פרק לב, כד, שהוא הדין בשאר איסורי דרבנן שמותר לישראל לעשותם במצב כזה, אלא שאם אפשר – עדיף לעשותם בשינוי.
11. שלחן ערוך הרב, שם. שו"ת שבט הלוי, חלק ח, סימן עא.

ד. כל ההיתר לחלל שבת לצורך חולה שיש בו סכנה הוא דווקא אם יש סיבה דחופה לטפל בשבת. אבל אם אפשר להמתין ולטפל אחר השבת וברור לחלוטין שלא ייגרם שום נזק לחולה כתוצאה מהמתנה זו, לכל הדעות אין לחלל עליו שבת אלא יטפלו בחולה אחר השבת¹². ויש מי שכתב שהמתיר במצב כזה לחלל על החולה את השבת ולא להמתין עד אחר השבת, יש לו על מה שיסמוך¹³. ואם דחיית הטיפול עלולה לגרום לכאבים רבים, לכל הדעות אין לדחות את הטיפול, משום שמניעת הכאבים היא חלק מהטיפול בפיקוח נפש¹⁴.

וכי חולה שיש בו סכנה ואמרו בקיאים לחלל עליו שבת, מידת חסידות לו שימנע עצמו? אינו אלא שופך דמים!

רבנו ניסים על הרי"ף, יומא, ג, ב, בדפי הרי"ף

ה. הרוצה להתחסד ולהימנע מלחלל שבת להצלת חולה מסוכן, הרי זו חסידות של שטות, ודינו כשופך דמים, והוא מתחייב בנפשו¹⁵. ואף אם החולה עצמו אינו רוצה שיחללו שבת לרפואתו, כופים עליו לקבל את הטיפול המתאים¹⁶.

כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות על ידי אינם יהודים וקטנים ונשים אלא על ידי ישראלים גדולים ובני דעת¹⁷.
הגה: ויש אומרים דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור על ידי שינוי, עושה על ידי שינוי, ואם אפשר לעשות על ידי אינו יהודי בלא איחור כלל, עושין על ידי אינו יהודי וכן נוהגים; אבל במקום דיש לחוש שיתעצל האינו יהודי, אין לעשות על ידי אינו יהודי.

שלחן ערוך ורמ"א, אורח חיים, סימן שכח, יב

ו. אם צריך לחלל שבת לשם פיקוח נפש ואפשר לעשות זאת על ידי גוי, חובה לחלל שבת על ידי ישראל דווקא¹⁸, מחשש שמא יתעצל הגוי ולא יעשה כראוי, ויבוא החולה לידי סכנה¹⁹,

12. רש"ש יומא, פד, ב. שו"ת יחווה דעת, שם.

13. שו"ת ציץ אליעזר, שם, ז.

14. שמירת שבת כהלכתה, שם, כג, בשם הרב שלמה זלמן אויערבאך.

15. שלחן ערוך, שם, ב, על פי ירושלמי, יומא פרק ח, ה, המצוטט לעיל, ומשנה ברורה, שם, ס"ק ו.

16. שו"ת רדב"ז, חלק ד, סימן סז, על פי רבנו ניסים, יומא, ג, ב, בדפי הרי"ף, המצוטט כאן; וראה גם שו"ת רדב"ז, חלק ג, סימן תמד. באר היטב, שם, ס"ק א. משנה ברורה, שם.

17. לשון השלחן ערוך מבוססת על דברי הגמרא יומא פד, ב. וראה רמב"ם (הלכות שבת, פרק ב, ג), שהדגיש – "כשעושים דברים האלו אין עושין אותן לא על ידי גוים ולא על ידי קטנים ולא על ידי עבדים ולא על ידי נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם". וראה שו"ת ציץ אליעזר (חלק ח, סימן טו, פרק ב), שכתב שיש סוברים למעשה שכשהגדולים והחכמים מוכנים לפנינו ויודעים לטפל בזריזות הנצרכת, יש להעדיף דווקא אותם.

18. יומא, שם. רמב"ם, שם. שלחן ערוך, שם, יב.

19. תוספות יומא, שם, ד"ה 'אלא'.

או מחשש שמא כשלא ימצאו גוי בפעם אחרת לא ירצו לחלל את השבת על ידי ישראל²⁰. ויש סוברים שאם אין חשש שהגוי יתעצל ואפשר לעשות על ידו ללא דיחוי, עדיף לעשות על ידי גוי²¹.

ז. כמו כן, יש סוברים שכאשר אפשר לעשות ללא דיחוי על ידי שינוי, שאז אין בכך איסור תורה אלא איסור דרבנן, ראה להלן, הלכה יא, יש לעשות בשינוי²².

ח. לפי הדעה שיש לעשות על ידי גוי כאשר אין שום איחור ועיכוב כלל, יש מי שכתב שצריך להודיע לכל הנמצאים שיש בזה היתר גם ליהודי עצמו, אלא שהגוי מזומן שם²³. כך יש לנהוג אם עושים בשינוי כדי להקל בעשיית האיסור, וצריך להודיע לכל הרואים שיידעו שעשה כך מפני שנזדמן לו לעשות דרך זו בנקל, אבל עליהם לדעת שבפיקוח נפש ברור שמותר לעשות גם ללא שינוי²⁴.

ט. אין לחייב את המציל נפשות בשבת להוציא ממון מכיסו או לטרוח טרחה יתרה שאין אנשים רגילים לעשותה כדי להימנע מחילול שבת, מחשש שמא הוצאת ממון או טורח מרובה עלולים לגרום לכך שאנשים יימנעו מלהציל בפעמים הבאות²⁵.

כללים באיסורי מלאכה בשבת מן התורה²⁶

י. **אמירה לגוי** – חכמים אסרו שגוי יעשה מלאכה עבור ישראל בשבת²⁷, אך לצורך חולה שאין בו סכנה התירו אמירה לגוי באיסורי תורה²⁸. כמו כן, במקום צורך גדול אחר, כגון מקצת חולי או צורך מצווה, התירו אמירה לגוי לעשות לצורך ישראל מלאכה האסורה

20. רבנו ניסים, שם, ד, ב. וראה **טורי זהב** (שם), ס"ק ה, שלפי נימוק זה יש לנהוג כך אפילו כשאפשר על ידי גוי ללא חשש של דיחוי כעת, כיוון שהחשש שמא יהיה דיחוי אינו עכשווי, אלא חשש עתידי.

21. **תוספות** רי"ד, יומא, שם, וכן **פסקי רי"ד**, שם. **פסקי ריא"ז**, יומא, פרק ח, הלכה ג, ט. **רמ"א**, על שלחן ערוך, שם.

22. **אור זרוע**, חלק ב, סימן לח, ובסימן קח, א. **רמב"ן**, **תורת האדם**, שער המיחוש, עניין הסכנה, ד, דבריו הובאו ב**מגיד משנה**, הלכות שבת, פרק ב, יא. **רמ"א**, שם. וראה **מגיד משנה** (שם), שדקדק מלשון **הרמב"ם** שאין צורך בשינוי. מחלוקתם תלויה בשאלה האם אפשר ללמוד מיולדת – שאצלה לכולי עלמא יש צורך בשינוי כשהדבר אפשרי (ראה להלן, הלכה כ) – לשאר חולה שיש בו סכנה.

23. שו"ת **ציץ אליעזר**, חלק ח, סימן טו, פרק ב.

24. שו"ת **ציץ אליעזר**, חלק ט, סימן יז, פרק ב, ו. **הרב שלמה זלמן אויערבאך**, דבריו הובאו ב**שמירת שבת כהלכתה**, פרק לב, הערה פח.

25. שו"ת **מנחת שלמה**, חלק א, סימן ז, א.

26. לפני ההתייחסות ללידה בשבת נקדים כאן את הכללים היסודיים באיסורי מלאכה בשבת מן התורה. הבאת הכללים הכרחית כדי להבין את הפרטים שיובאו לאחר מכן לגבי לידה בשבת, מכיוון שלגבי יולדת נכתב בפירוש שיש למעט באיסורי תורה ולהעדיף איסורים מדרבנן בלבד, ראה להלן, הלכה כ. התייחסות לשאלה באיזו אפשרות לבחור כאשר יש כמה אפשרויות להקל מאיסור תורה לאיסור דרבנן, ראה **אנציקלופדיה הלכתית רפואית**, כרך ז, ערך 'שבת', עמ' 401–402.

בפסקה שלפנינו לא יובאו כל כללי איסור מלאכה בשבת, כי רבים ומפורטים הם, אלא תובא סקירה קצרה שלהם בלבד.

27. **שבת קנ**, א. **רמב"ם**, הלכות שבת, פרק ו, א. **שלחן ערוך**, אורח חיים, סימן שז, ב.

28. **שבת קכט**, א. **רמב"ם**, שם, פרק ב, י. **שלחן ערוך**, שם, סימן שכח, ז.

מדרבנן, ויש מי שהתיר במקום צורך גדול מאוד אפילו לומר לגוי לעשות מלאכה האסורה מן התורה²⁹.

יא. **מלאכה בשינוי** – מן התורה אין אדם חייב על מלאכה שעשה בשבת אלא אם כן עשה אותה כדרכה, היינו כדרך שרגילים לעשותה בלא שינוי. אך אם עשה את המלאכה בשינוי, או כלאחר יד, פטור מן התורה וחייב רק מדרבנן³⁰.

יב. **שניים שעשו מלאכה** – מן התורה אין אדם חייב על עשיית מלאכה אלא אם כן עשה אותה כולה, אבל כל מלאכה שהיחיד יכול לעשותה לבדו, ועשו אותה שניים בשותפות, הרי הם פטורים³¹.

יג. **מלאכה שאינה צריכה לגופה** – מן התורה אינו חייב על מלאכה בשבת אלא אם כן עשה אותה לגופה, היינו לתכליתה המקובלת של אותה מלאכה. אבל אם אינו צריך לגופה של המלאכה אלא למטרה אחרת, אף על פי שהתכוון לפעולת המלאכה, הרי זה פטור מן התורה, וחייב מדרבנן³².

יד. **מלאכה שאינה צריכה לגופה** חמורה משאר איסורי דרבנן, כיוון שמכל מקום יש בה צד חיוב, דהיינו ששינוי הכוונה היה הופך את הפעולה לאסורה מהתורה, ולפיכך לצורך חולה שאין בו סכנה לא התירו לעשות מלאכה שאינה צריכה לגופה, הגם שהתירו עבורו איסורי דרבנן שונים³³.

טו. **מלאכה המתקיימת** – מן התורה אין אדם חייב על עשיית מלאכה אלא אם כן יש קיום לתוצאתה, אבל אם אין קיום לתוצאתה, חייב רק מדרבנן³⁴.

29. ראה שלחן ערוך, שם, ה, ורמ"א שם, ומשנה ברורה, שם, ס"ק כד, וכן רמ"א סימן רעו, ב, ומשנה ברורה, שם, ס"ק כד-כה.

30. **משנה, שבת פרק י, ג** (בבלי צב, א); **משנה, שם, פרק יב, ד** (בבלי קד, ב). וראה חיי אדם, חלק ב, כלל ט, ב, ושלחן ערוך הרב, אורח חיים, סימן שא, ב, ושמירת שבת כהלכתה, חלק ג, מבוא, פרק א, י (א). גדר השינוי הוא לדוגמה עשייה ביד שמאל של כל מלאכה שעשייתה בשמאל פחות נוחה מאשר ביד ימין, אך פעולה שנוחה ביד שמאל כבימין לא נחשבת שינוי (ביצחק יקרא על משנה ברורה, סימן שמ, ס"ק כב).

31. **משנה, שבת פרק י, ה** (בבלי צב, ב); **משנה, שם, פרק יג, ו** (בבלי קו, ב). **רמב"ם, הלכות שבת, פרק א, טו**. לפיכך, כשצריך לחלל שבת עבור חולה שיש בו סכנה, יש סוברים שאם יכול יחיד לעשות את המלאכה, עדיף שיעשה שניים יחד, ויש שכתבו שאין להעדיף דרך זו של שניים שעשוה בעשיית מלאכה עבור חולה בשבת. וראה באריכות בשו"ת יביע אומר, חלק ה, אורח חיים, סימן לב, ז; שם, חלק ו, אורח חיים, סימן מח, יז; שם, חלק ז, יורה דעה, סימן כד, ב. הרחבה ומקורות מובאים גם באנציקלופדיה הלכתית רפואית, כרך ז, ערך 'שבת', עמ' 397-398.

32. **שיטת רבי שמעון במשנה, שבת פרק י, ה** (בבלי צג, ב), ובגמרא שם, צד, ב; וכן שיטת רבי יוסי, במשנה, שבת פרק ב, ה (בבלי כט, ב), ובגמרא שם, ל, א; וכן שיטת חכמים במשנה, שם, פרק יד, א (בבלי קז, א), ובגמרא, שם, ב. **טור ושלחן ערוך, אורח חיים, סימן שטז, ח**, וראה בית יוסף, שם, ומשנה ברורה, שם, ס"ק לג-לד; **טור ושלחן ערוך, שם, סימן שלד, כז**, וראה בית יוסף, שם, ומשנה ברורה, שם, ס"ק פד-פה, וכן שיטת רוב הראשונים. יש לציין בהקשר זה שהרמב"ם (הלכות שבת, פרק א, ז) פסק כשיטת רבי יהודה (תנא קמא במשנה, שבת פרק ב, שם, ופרק י, שם), שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה. שיטתו הובאה בשלחן ערוך (שם ושם), כדעה שנייה.

33. **משנה ברורה, סימן רעח, ס"ק ג**, על פי תוספות שבת מו, ב, ד"ה 'דכל היכא', וחיי אדם, חלק ב, כלל מה, א.

34. **משנה, שבת פרק יב, א** (בבלי קב, ב). **רמב"ם, הלכות שבת, פרק ט, יג**; שם, פרק יא, טו. מהרמב"ם (בפרק ט) משמע שאם המלאכה מתקיימת למשך השבת כולה – חייב, אף על פי שאינה מתקיימת לאורך זמן. לעומת

טז. **מלאכה בגרמא** – מן התורה אין אדם חייב על עשיית מלאכה אלא אם כן עשה אותה בצורה ישירה, אבל אם גרם לפעולת המלאכה בעקיפין, אסור מדרבנן, אך כיוון שמדובר באיסור דרבנן קל יותר מאשר שאר איסורי דרבנן, התיירוהו חכמים במקום הפסד³⁵.

יז. **דרך תיקון** – מן התורה אין אדם חייב על עשיית מלאכה אלא אם כן עשה אותה דרך תיקון, או אפילו דרך קלקול לשם תיקון. אבל העושה מלאכה דרך קלקול והשחתה, אסור רק מדרבנן³⁶.

חילול שבת לצורך היולדת

מילדין את האשה בשבת, וקורין לה חכמה ממקום למקום, ומחללין עליה את השבת.

משנה, שבת פרק יח, ג (בבלי, קכח, ב)

חכמה – מילדת. ונראה לי שנקט חכמה לאשמעינן שאפילו יש מילדת כאן, ורק שזו חכמה ביותר, אפילו הכי שרי.

הרב ישראל ליפשיץ, תפארת ישראל, על המשנה, שם, יכין אות לג

יולדת היא כחולה שיש בו סכנה ומחללין עליה השבת לכל מה שצריכה; קוראין לה חכמה ממקום למקום, ומילדין אותה, ומדליקין לה נר אפילו היא סומא; ומכל מקום, בכל מה שיכולין לשנות – משנין.

שלחן ערוך, אורח חיים, סימן של, א

מפני שכאב היולדת דבר טבעי הוא ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה לפיכך החמירו בה לשנות. וכל זה בדליכא עיכוב לחולה. אבל אם אינו נעשה בזריזות בשינוי כמו בלא שינוי, מצוה לעשות בלא שינוי למהר הדבר בכל כחו.

הרב ישראל מאיר הכהן מראדין – ה"חפץ חיים", משנה ברורה, שם, סעיף קטן ה³⁷

אף על פי שהיולדת מוגדרת כחולה שיש בו סכנה, שמחללים עליו שבת, שונה דינה משאר דיני חולה שיש בו סכנה לקולא ולחומרא. לקולא, שמותר לחלל עליה שבת כדי ליישב את דעתה, כגון להדליק נר ליולדת סומא. ולחומרא, שאף לפי הסוברים שבשאר חולה שיש בו סכנה אין צורך בשינוי, אצל יולדת בכל מה שאפשר לשנות – משנים.

זאת, מדברי רש"י (שבת, שם, ד"ה 'בשבת') משמע שחייב רק אם המלאכה מתקיימת לאורך זמן. יש למחלוקת זאת יישום מעשי, לדוגמה, השימוש בשבת בעט שכתבתו מחזיקה מעמד רק עשרים וארבע שעות. לשיטת רש"י כתיבה כזאת עשויה להיחשב כתיבה שאינה של קיימא והיא קלה מאשר כתיבה של קיימא. ראה שו"ת מנחת יצחק, חלק ז, סימן יג.

35. בגמרא (שבת קכ, ב), ברמב"ם (הלכות שבת, פרק יב, ד), ובשלחן ערוך (אורח חיים, סימן שלד, כב), התיירו לכבות בגרמא דליקה שפרצה בשבת. הרמ"א (שם) כתב שהתירו דווקא במקום הפסד. וראה ילקוט יוסף (שבת, כרך ה, כללי מלאכות שבת, טז) שמשמע מדבריו שאין מחלוקת בין שלחן ערוך לרמ"א.

36. משנה, שבת, פרק יג, ג (בבלי קה, ב). רמב"ם, הלכות שבת, פרק א, יז-יח. וראה באור הלכה, סימן שמ, יד, ד"ה 'ולא'.

37. על פי מגיד משנה, הלכות שבת, פרק ב, יא, וראה לעיל, הלכה ז.

יח. היולדת הרי היא כחולה שיש בו סכנה, ומחללים עליה את השבת לכל מה שהיא צריכה.³⁸ פירוט יובא להלן.

יט. מחללים שבת על היולדת בין שוולדה חי ובין שוולדה מת.³⁹

כ. אכן, כיוון שהסכנה של יולדת נובעת ממצב טבעי, ורוב הנשים אינן מתות בלידתן, הצריכו חכמים לעשות כל מה שאפשר בשינוי⁴⁰, או על ידי גוי⁴¹, אך אם יש חשש סכנה או עיכוב בעשיית הדבר בשינוי או על ידי גוי, או שהמלאכה בשינוי לא נעשית בזריזות, מצווה לעשות בלא שינוי למחר הדבר בכל כוחו.⁴²

כא. יולדת המקשה לילד או שהיא חלשה ומצבה מסוכן, דינה ככל חולה שיש בו סכנה שיש סוברים שאינו צריך שינוי כלל, ראה לעיל, הלכה ז.⁴³

כב. בזמן הזה מחללים שבת גם ליילד יולדת גויה.⁴⁴ התייחסות למעמדה של היולדת אחרי הלידה, תובא להלן, בפסקה 'הגדרת היולדת כחולה לאחר הלידה', עמ' 275–277.

חילול שבת לצורך יישוב דעת היולדת

תנו רבנן: אם הייתה צריכה לנר, חברתה מדלקת לה את הנר (בשבת)... פשיטא!?

38. משנה, שבת פרק יח, ג (בבלי קכח, ב), המצוטטת כאן. רמב"ם, הלכות שבת, פרק ב, יא. טור ושלחן ערוך, אורח חיים, סימן של, א.

39. שמירת שבת כהלכתה, פרק לו, ה, על פי באור הלכה, סימן תריז, ד.

40. שבת קכח, ב. רמב"ם, שם. טור ושלחן ערוך, שם. וראה המאירי (שבת, שם), ומגיד משנה (שם), שהצורך בשינוי הוא אף לפי הדעות הסוברות שעבור חולה 'רגיל' שיש בו סכנה אין צורך לשנות (ראה לעיל, הערה 22) – בשביל יולדת צריך לשנות מהטעם המוזכר כאן. וראה ערוך השלחן (שם, סימן של, ב), שמשמע מדבריו שהשינוי נצרך דווקא במצבים שבהם באמת אין צורך לחלל שבת אלא מחללים רק מטעם יישוב הדעת של היולדת, ראה להלן, הלכה כג. וראה רפואה, מציאות והלכה (סימן ו), שהקשה על דברי המגיד משנה, שהנתונים הרפואיים מוכיחים שבמקומות ובזמנים שבהם אין מערכת רפואית מתקדמת (כגון בזמן חז"ל) הסיכון לתמותה בלידה גבוה, ותיירץ שכל הצורך בשינוי הוא דווקא בשלב הטרומ לידתי – שלב הצירים, שבו אכן הסכנה אינה מיידיית, אלא מדובר במצב שעלול להשפיע בעתיד על רמת הסיכון בלידה עצמה.

41. פרי מגדים, אורח חיים, סימן של, אשל אברהם, ס"ק ב.

42. תורת האדם, שער המיחוש, עניין הסכנה, ד. משנה ברורה, שם, ס"ק ה.

43. מור וקציעה, אורח חיים, סימן של. שו"ת ציץ אליעזר, חלק יז, סימן סה. הרב שלמה זלמן אויערבאך, דבריו הובאו בנשמת אברהם, אורח חיים, סימן של, עמ' תקטו-תקטז.

44. הטעם להיתר חילול שבת לצורך פיקוח נפש הוא "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה", וגוי אינו בגדר שמירת שבת כלל, לכן מעיקר הדין מותר לחלל שבת רק כדי ליילד ישראלית ולא הותר לחלל שבת כדי ליילד גויה. גם לא אמורה להיות איבה כיוון שהטעם הגיוני ואפשר להסבירו לגוי (עבודה זרה, כו, א. שלחן ערוך, אורח חיים, סימן של, ב. משנה ברורה, שם, ס"ק ח). בכל זאת, כיוון שכיום יש רגישות גבוהה מאוד להתנהגות של יהודים, הרבה מעבר לדרישות המוסריות שהגויים דורשים מעצמם, ועקב כך הטעם שהוזכר אינו מתקבל על דעת הגויים, בזמן הזה חייבים לחלל שבת גם כדי ליילד גויה וכדי להציל גויים, מפני סכנת איבה שעלולה להגיע לפיקוח נפש של יהודים רבים. שו"ת חתם סופר, יורה דעה, סימן קלא. שו"ת עבודת הגרשוני, סימן קכג. שו"ת אגרות משה, אורח חיים, חלק ד, סימן עט. שו"ת ציץ אליעזר, חלק ח, סימן טו, פרק ו. שו"ת יביע אומר, חלק ח, אורח חיים, סימן לח. שמירת שבת כהלכתה, פרק מ, הערה מז.

לא צריכא – בסומא. מהו דתימא: כיוון דלא חזיא – אסור, קא משמע לן: איתובי מיתבא דעתא, סברא: אי איכא מידי – חזיא חברתה ועבדה לי. תרגום – תנו רבנן: אם הייתה צריכה לנר, חברתה מדלקת לה את הנר... פשוט! החידוש הוא שאפילו ביולדת עיוורת מחללים שבת, שהיינו חושבים שכיוון שהיא עצמה אינה רואה ואינה צריכה את הנר – אסור להדליק נר, השמיעו לנו שמותר כיוון שבהדלקת הנר מתיישבת דעתה, שהיא חושבת שאם תהיה בעייה – חברתה תוכל לראות ולסייע לה.

שבת קכח, ב

היולדת... אם היתה צריכה לנר בשעה שהיא מצעקת בחבליה – מדליקין לה את הנר, ואפילו היתה סומא, מפני שדעתה מתיישבת עליה בנר, ואף על פי שאינה רואה.

משנה תורה לרמב"ם, הלכות שבת, פרק ב, יא

ומדליקין לה נר אם הוא לילה, ואף על פי שחברותיה יודעות לעשות לה כל הדברים הנצרכים לה, אף על פי כן קים להו לחכמים דלא מיתבא דעתה דיולדת (ברור היה לחכמים שלא מתיישבת דעת היולדת) כששרויה בחושך.

הרב ישראל מאיר הכהן מראדין, ה"חפץ חיים", משנה ברורה, סימן של, ס"ק ג

יולדת המגיעה ללידה כשהיא חסרת ביטחון או מבוהלת, סיכוייה ללדת ללא סיבוכים יורדים באופן משמעותי, ועולים סיכוייה לסיים את הלידה עם התערבות מכשירנית או חתך דופן (ניתוח קיסרי). לעומתה, היולדת המגיעה רגועה ללידה, יכולה לשתף פעולה ולסייע באופן פעיל לתהליך הלידה התקין.

הרב ד"ר מרדכי הלפרין, 'שלבוי הלידה ביד החזקה לרמב"ם –

עיונים הלכתיים ומבט רפואי',

מציאות ורפואה בסדר נשים, עמ' 131-132

כג. ככלל, מותר לחלל שבת גם כדי לבצע פעולות שכל מטרתן היא ליישב את דעתה של היולדת כשהיא זקוקה להן, אף על פי שבאמת אפשר להסתדר גם ללא פעולות אלה. הדוגמה לכך היא יולדת עיוורת שמבקשת להדליק נר בשבת, מפני שהיא חוששת שללא הנר עלולה להיווצר סכנה, לה או לעובר, ומותר להדליק את הנר כדי להפיס את דעתה⁴⁵, למרות שהמייילדות חושבות שהן יכולות להסתדר גם ללא נר⁴⁶.

כד. יולדת יכולה להזמין בשבת רופא או מיילדת מסוימים אם חשוב לה שיהיו נוכחים בלידה⁴⁷.

45. שבת קכח, ב, המצוטט כאן. רמב"ם, הלכות שבת, פרק ב, יא, המצוטט כאן. טור ושלחן ערוך, אורח חיים, סימן של, א.

46. לבוש, אורח חיים, שם. משנה ברורה, שם, ס"ק ג, המצוטט כאן.

47. שו"ת ציץ אליעזר, חלק יג, סימן נה, על פי תפארת ישראל, שבת פרק יח, ג, יכין לג, שמצוטט לעיל, עמ' 258. ארחות שבת, פרק כ, ל. הרב שלמה דיכובסקי, 'הרגעת יולדת ומעוברת', תחומין כג (תשס"ג), עמ' 238; וכן 'הרגעת

כה. אם היולדת זקוקה מאוד לתומכת לידה (דולה – Doula, Birth Coach) לצורך הלידה, היא יכולה להזמין גם אותה, ומותר לתומכת הלידה לבוא למענה בשבת.⁴⁸

כו. כאשר דולה מגיעה בשבת לפי בקשת היולדת, ראוי לצמצם באיסורים ככל שהדבר מתאפשר, סדר העדיפויות מובא כאן בהערה.⁴⁹

התייחסות להצטרפות מלווה לידה, או הגעה של מלווה בנפרד לבקשת היולדת, תובא להלן, בפסקה 'ליווי על ידי קרובים', עמ' 268–269.

כז. מותר לידה לנסוע לבית חולים מרוחק אם היא מעוניינת בכך משום שדעתה סומכת יותר על הרופאים והמיילדות שם, אף על פי שיש בית חולים קרוב שהרופאים והמיילדות בו אינם פחות מומחים מאלו שנמצאים בבית החולים המרוחק.⁵⁰ כמו כן מותר לה לנסוע לבית חולים שנרשמה בו אפילו הוא מרוחק יותר, אם היא חוששת שבבית החולים הקרוב יהיו עיכובים כיוון שלא נרשמה,⁵¹ אבל אסור לעשות כן בגלל שיקולים כספיים גרידא.⁵²

היולדת – שו"ת', ספר אסיא יג, עמ' 397–398 (אסיא עה-עו, שבט תשס"ה, עמ' 117–118). בתורת היולדת (פרק ז, הערה ד) הסתפק האם ההיתר הוא דווקא כשהרופא המסוים שהיולדת חפצה בו הוא גם מומחה יותר או שאפשר להביאו בשבת אפילו אם אינו מומחה, אלא שהיולדת מעוניינת דווקא בו. הרב ישראל גנס, הרב אפרים גרינבלט והרב אביגדור נבנצל, תשובות לשאלת הרב מנחם בורשטין, מיום י"ב בטבת תשס"ד, הובאו בשו"ת פוע"ה, חלק ד – היריון, לידה ורפואת נשים, עמ' 109–110.

48. הרב אפרים גרינבלט, בתשובה הנ"ל, שו"ת פוע"ה שם. הרב ישראל גנס, בתשובה הנ"ל (שו"ת פוע"ה שם), התיר לתומכת הלידה לנסוע בשבת רק אם יש בה צורך חיוני לידה, ולהשתדל שגוי יסיע אותה. הרב אביגדור נבנצל, בתשובה הנ"ל (שו"ת פוע"ה שם), התיר לתומכת לידה לנסוע רק עם נהג גוי. גם הרב דוב ליאור, בתשובה לשאלה הנ"ל (הובאה בשו"ת פוע"ה שם, עמ' 109), כתב להתיר רק עם נהג גוי, אך הוסיף שאם המציאות תשתנה ותומכת לידה תהפוך לעניין נפוץ, אפשר יהיה להתיר גם הסעה עם נהג יהודי. נראה שמאז מתן תשובתו אכן מציאות זו הפכה לנפוצה. הרב חיים קנייבסקי, בתשובה לשאלה הנ"ל (שו"ת פוע"ה שם, עמ' 110) הפנה לעניין בקובץ אגרות חזון איש, חלק א, סימן קמא, שם כתב חזון איש שהוא מזוז שייסעו עם יולדת בשבת. הוראה בעל פה של הרב יהושע נויבירט לרב מנחם בורשטין. בתחילה הרב נויבירט הסתייג מהיתר זה לדולה, וכך משמע מדבריו שהובאו בנשמת אברהם (אורח חיים, סימן של, עמ' תקיג, ג) ובלב אברהם (פרק יג, סב), שיש להתיר זאת דווקא אם היולדת נמצאת כבר בתהליך של לידה, ומפחדת מאוד ודורשת את נוכחותה. אולם לאחר ששמע שנוכחותה של דולה הפכה להיות דבר מקובל שמשלמים עליו ממון רב, שינה את דעתו והתיר להזמין דולה בשבת בכל מצב שהיולדת מרגישה צורך בה. וראה שמירת שבת כהלכתה (פרק לו, יא) שהפנה לשאלת חכם. לעומת זאת, הרב מנשה קליין, בתשובה לשאלה הנ"ל (הובאה בשו"ת פוע"ה שם, עמ' 107–108), הסתייג מעצם המציאות של הזעקת תומכת לידה בשבת, שאין לדבר סוף. גם בפניני הלכה (שבת, ב, פרק כז, ח) כתב שאם יש מלווה ליולדת מלבד הנהג, אין להתיר לתומכת לידה אפילו להצטרף לרכב שמסיע את היולדת וכל שכן לנסוע בעצמה בשביל היולדת, אלא אם כן היולדת חרדה ותובעת זאת, אך אין לתכנן זאת מראש. לדבריו (פניני הלכה, שבת, הרחבות, עמ' 610), העובדה שאין בבתי החולים אישה שתפקידה הוא להיות תומכת לידה מוכיחה שאין בכך משום פיקוח נפש. ראה גם הרב אליעזר מלמד (רביבים, בשבע כ"ט אייר תש"ע), ראה נוספת לכך שאין חשיבות להימצאות דולה במהלך הלידה, שכן מסתבר שאם היה לדולה אירוע משפחתי חשוב באותה השבת, היא לא הייתה מתייצבת ללידה. וראה שו"ת שאגת כהן (חלק ג, סימן לו), שהשיג על דבריו, שכן היא יכולה למצוא מחליפה.

49. ראה הרב אלי טרגין, 'תומכת לידה (דולה) בשבת' (תחומין ל, תש"ע, עמ' 129–138), שכתב במסקנותיו שראוי לצמצם באיסורים ככל שהדבר מתאפשר, ולכן עדיף לבחור דולה על פי סדר העדיפויות הבא: א – דולה הגרה בסמיכות לבית החולים, ויכולה להגיע אליו ברגל; ב – דולה הגרה בשכונת לידה, ויכולה להצטרף אליה בנסיעתה לבית החולים; ג – הסעת הדולה על ידי נהג גוי. רק כאשר שלוש ההצעות האלו אינן מתאפשרות, מותרת נסיעתה של הדולה ברכב. וראה עוד בהערה הקודמת. וראה גם הרב אלי טרגין, 'תומכת לידה והגדרת יישוב הדעת ביולדת (תגובה)', תחומין לד (תשע"ד), עמ' 62–67, ותגובת הרב שלמה לוי, שם, עמ' 67–68.

50. שמירת שבת כהלכתה, פרק לו, ח. ארחות שבת, פרק כ, כט.

51. שמירת שבת כהלכתה, שם.

52. שמירת שבת כהלכתה, שם. תורת היולדת, פרק ז, א. וראה שם, ג, שאין לנסוע בשבת לבית חולים רחוק יותר בגלל ששם האוכל כשר ומהודר יותר.

ויש מי שהורה שאם מבחינה רפואית אין הבדל ממשי בין המרכזים הרפואיים השונים, יש לדבר על ליבה על חשיבות שמירת השבת⁵³.

התייחסות לטיפול באמצעות זריקת אפידורל בשבת ליישוב דעתה של היולדת הובאה לעיל, פרק סד – 'לידה', עמ' 203, הלכה ל.

התייחסות לשימוש במכשיר 'טנס' בשבת ליישוב דעתה של היולדת הובאה לעיל, שם, הלכה לא.

חילול שבת להצלת הוולד

כח. עושים כל צרכי הוולד בשבת, ומחללים שבת לכל צרכי החיוניים⁵⁴.

כט. כשהיילוד בסכנת חיים, אם יש אפשרות להציל אותו, מטפלים בו ומצילים אותו ומחללים עליו את השבת. אפילו אם היילוד הוא טרפה, כגון שהוא סובל ממומים חמורים ויוכל לחיות זמן מועט בלבד, אם נולד בזמנו וידוע שכלו לו חודשיו, מחללים עליו את השבת כדי להאריך את חייו⁵⁵, כיוון שכאשר כלו לו חודשיו הוא ככל אדם שיש לו חזקת חיים שמחללים עליו את השבת גם לצורך חיי שעה⁵⁶.

התייחסות לטיפול בשבת בפג שנולד קודם זמנו הובאה לעיל, פרק סה – 'לידת פג', בפסקה 'טיפול בפגים בשבת', עמ' 249–250.

התייחסות לחילול שבת להצלת עוברים הובאה לעיל, פרק נח – 'הריון בסיכון גבוה', בפסקה 'חילול שבת להצלת העובר ולהצלת המעוברת', עמ' 47–49.

התייחסות לדין מפלת בהשוואה לדין יולדת, ובכלל זה לחילול שבת הובאה לעיל, פרק סא – 'הפלה טבעית', בפסקה 'הגדרת המפלת', עמ' 121.

הכנות ללידה בשבת

ל. אף על פי שמותר לחלל שבת באופנים מסוימים עבור חולים בדרגות שונות, חובה על כל רופא בנפרד, ועל הנהלת בית החולים בכלל, להכין לפני השבת את כל מה שמסתבר שיצטרכו לו בשבת, כך שימנעו בחילול שבת ככל האפשר⁵⁷.

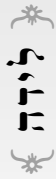
53. שלחן שלמה, ערכי רפואה, חלק ג, עמ' קכג, הערה יד. הרב שלמה לוי ('יולדת המעוניינת לנסוע בשבת לבית חולים מרוחק', תחומין לג, תשע"ג, עמ' 263–265) כתב שאין מחלוקת בין דעה זו לדעה הראשונה שהתירה נסיעה בשבת למרכז רפואי מרוחק כשהיולדת חשה צורך בכך, כיוון שההיתר נאמר גם שם רק כשהיולדת מפחדת מאוד, ובמצב כזה לכל הדעות מותר, ראה את המשך ההערה בשלחן שלמה, שם.

54. שבת, קכט, ב; קלה, א. שלחן ערוך, אורח חיים, סימן של, ז, ובאור הלכה שם, ד"ה 'הוולד שנולד'.

55. שמירת שבת כהלכתה, פרק לו, יב, ובהערה כו. תורת היולדת, פרק נז, הערה ה. ראה גם שו"ת ציץ אליעזר, חלק י, סימן כה, פרק כז. ומכל מקום נראה שאם לא יוכל לחיות אפילו שלושים יום אין מחללים עליו שבת, שכן אז דינו כנפל שאין מחללים עליו שבת, ראה לעיל, פרק סה – 'לידת פג', עמ' 342, שאין מחללים שבת על נפל, וראה לעיל, פרק סב – 'הפלה מלאכותית', עמ' 451, שמי שלא יוכל לחיות שלושים יום מוגדר כנפל.

56. שלחן ערוך, אורח חיים, סימן שכט, ד.

57. שמירת שבת כהלכתה, פרק לב, לד; פרק מ, ל, על פי באור הלכה, סימן שמד, א, ד"ה 'מצומצמת'. ראה שו"ת ציץ אליעזר, חלק ח, סימן טו, פרק ז, יד.

לא. מן הראוי לאישה שהגיעה לחודש התשיעי להריונה, להזמין בכל ערב שבת את כל הדברים שנצרכים לה, שמא תזדמן לידתה בשבת, כדי שלא תצטרך לחלל את השבת⁵⁸, כפי שיפורט בהלכות הבאות.

לב. רצוי להשאיר אור דולק בבית היולדת מתחילת החודש התשיעי בלילי שבתות וימים טובים⁵⁹.

לג. אם אפשר, בוודאי עדיף להשיג טופס קבלה לבית החולים ולמלאו מערב שבת. ומן הראוי שהיולדת תכתוב מערב שבת את כל פרטיה הנחוצים לבית החולים, כדי למנוע את הצורך לכתבם בשבת, אלא יצרפום לתיק הרפואי. כגון שם, כתובת, טלפון, מספר הזהות, גיל, לידות קודמות, סוג דם ו-RH, קופת החולים, הרופא המטפל, בדיקות שביצעה בהריון, רגישויות לתרופות, ומסמכים רפואיים נצרכים⁶⁰.

לד. לכתחילה תגלח היולדת את שערותיה כשהגיעה לחודש התשיעי להריונה, כדי שלא תצטרך לגלח בשבת⁶¹, אבל אם לא גילחה, מותר לגלח בשבת⁶².

לה. אם הנסיעה בשבת מתוכננת ברכב פרטי, ראוי לנטרל מערב שבת מכשירים שאינם הכרחיים לנסיעה, כגון הנורה שנדלקת בפתיחת דלתות הרכב, מזגן ורדיו⁶³. התייחסות לסדר העדיפות בנסיעה בשבת תובא להלן, הלכה מט. התייחסות לצורת הנהיגה תובא להלן, הלכה נד.

לו. כיוון שאסור להשאיר ילד קטן לבדו בביתו, והחשש מפחד של ילד במצב כזה מוגדר כסכנת נפשות⁶⁴, חלק מההכנות הן לסדר מערב שבת אפשרויות לשמירה על הילדים אצל שכנים, כדי שיוכלו לנסוע לבית החולים בשבת אם יהיה צורך בכך ולא יצטרכו להתעכב או להסיע את הילדים למקום אחר.

לז. אם בני הזוג צריכים לנסוע בשבת כדי ללדת ואין מי שיטפל בילדים הקטנים שבבית, מותר לנהג להסיע את היולדת ובעלה לבית הורי האישה או הבעל, או כל בן משפחה אחר שיטפל בילדים, ומשם ימשיכו לבית החולים. לכתחילה עדיף שהדבר יתבצע על ידי נהג גוי, אך אם אין נהג גוי, והיולדת תדאג לילדים, מותר גם על ידי נהג ישראל, משום יישוב הדעת של היולדת⁶⁵.

58. מגן אברהם, סימן של, ס"ק א, ומשנה ברורה, שם, ס"ק א, על פי ספר חסידיים, סימן תתנה. בן איש חי, שנה שנייה, פרשת תצוה, יד. שמירת שבת כהלכתה, פרק לו, ו.

59. שמירת שבת כהלכתה, שם. תורת היולדת, פרק ב, ז. ילקוט יוסף, שבת, סימן של, ג.

60. תורת היולדת, שם, ה. בשבילי בית הרפואה, פרק ב, ג. וראה גם שמירת שבת כהלכתה, שם, וילקוט יוסף, שם.

61. שמירת שבת כהלכתה, פרק לו, הערה י. תורת היולדת, פרק ב, ו.

62. תורת היולדת, פרק לד, ה, והערות טז-יז.

63. תורת היולדת, פרק ב, ב. ילקוט יוסף, שם, ד. וראה שמירת שבת כהלכתה, פרק מ, סז.

64. יומא פד, ב. רמב"ם, הלכות שבת, פרק ב, יז. משנה ברורה, סימן שכח, ס"ק לח.

65. הרב יהושע נויבירט, דבריו הובאו בלב אברהם, פרק יג, רסח.

לח. אין היולדת חייבת להימצא בקרבת בית החולים סמוך לשבת כדי להימנע מנסיעה בשבת, אם יש קושי בדבר⁶⁶, ואף אם היא גרה סמוך לבית החולים מותר לה להתארח בשבת בשכונה רחוקה⁶⁷. ויש מי שהורה שאמנם לאחר שהגיע תאריך הלידה המשווער ראוי מאוד שהיולדת תימצא בשבת סמוך לבית החולים⁶⁸. ויש מי שכתב שכאשר הקושי אינו גדול, מן הראוי שכבר מתחילת החודש התשיעי תשהה בשבת סמוך לבית החולים כדי שלא תצטרך לנסוע בשבת⁶⁹.

לט. אם האישה מרגישה כאבי לידה בערב שבת, נכון שתיסע לבית החולים או למקום קרוב לו כבר בערב שבת, והחכם עיניו בראשו⁷⁰.

מ. רצוי שהיולדת תכין כבר בתחילת החודש התשיעי תיק שאותו תיקח איתה לבית החולים. בתיק כזה מותר להכניס גם דברים שהם מוקצה, כגון כסף ומכשיר טלפון נייד, ומותר לטלטל תיק כזה בשבת, אף על פי שחלק מהדברים הם בגדר מוקצה ואינם נחשבים לצורך פיקוח נפש⁷¹.

מא. מותר ליולדת לקחת עמה בשבת עצמה כל מה שהכרחי לה ולא תוכל להשיג בבית החולים, אף על פי שהם מוקצה ואף על פי שאין עירוב במקום, אם ייתכן שתצטרך דברים אלו בשבת לפיקוח נפש, פיזי או נפשי⁷². ויש מי שהתיר לטלטל בשינוי אף דברי מוקצה, או להוציא מחוץ לעירוב דברים שיש בהם צורך גדול, אף על פי שאין בהם צורך פיקוח נפש⁷³.

נסיעה לבית החולים בשבת

'היזק ראייה' הוא כשהסתכלות גורמת שחברו מתבייש כשאחרים מסתכלים במעשיו, הרי זה צער הגוף, והמסתכל נחשב למזיק ועושה איסור.

66. שמירת שבת כהלכתה, פרק לו, ז, ובהערה יג, בשם חזון איש והרב שלמה זלמן אויערבאך. קובץ תשובות, חלק א, סימן מג, והוסיף שטרחה כזאת נחשבת משנת חסידים, והעושה כן תבוא עליה הברכה. בשו"ת שבט הלוי (חלק ח, סימן פח, ד"ה 'ומחללין') הסתפק בכך, אולם נראה שדעתו נוטה שאינה צריכה לעזוב את ביתה מחשש שמא תלד בשבת.

67. הרב יהושע נויבירט, דבריו הובאו בנשמת אברהם, אורח חיים, סימן של, עמ' תקמ, 4.

68. הרב יהושע נויבירט, הוראה בעל פה לרב מנחם בורשטין.

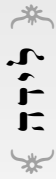
69. תורת היולדת, פרק ב, א. דוגמאות לקושי גדול – הוצאות רבות, השארת ילדים בבית ללא הוריהם.

70. קצות השלחן, סימן קמ, בבדי השלחן, סוף ס"ק ג. שמירת שבת כהלכתה, שם.

71. פניני הלכה, שבת, חלק ב, פרק כז, ו, על פי שמירת שבת כהלכתה, פרק כ, נז, ובהערה רלא.

72. שמירת שבת כהלכתה, פרק לו, ח; ופרק מ, פב. וראה שם, הערה יט, בשם הרב שלמה זלמן אויערבאך, שאם המכוננית תגיע למקום שיש בו עירוב, יכולה לקחת גם דברים אחרים שאין בהם צורך מצד פיקוח נפש.

73. פניני הלכה, שם, על פי ההיתר של צורך גדול, שאפשר להתיר 'שבות דשבות', כגון איסור דרבנן המבוצע בשינוי. ראה שלחן ערוך, אורח חיים, סימן שז, ה, ופרי מגדים, שם, אשל אברהם, ס"ק ח, ושלחן ערוך הרב, שם, יב. אמנם יש שהתירו רק כשאחד מאיסורי דרבנן הוא עשייה על ידי גוי, או כשיש תלתא דרבנן (שו"ת מהר"ם מבריסק, חלק ב, סימנים סג-סו. שו"ת יביע אומר, חלק א, אורח חיים, סימן לא, ה).

וכאן עלינו להתריע ולהרתיע, שבעת שבא אמבולנס להעביר יולדת או חולה, מתאספים כדי לראותו, ופשוט שיש בזה 'היזק ראייה' והוא עוון. הדבר מפריע ליולדת ופעמים שיש חולה שיש בו סכנה ומתבייש בהסתכלות זו, והמסתכל עובר על איסור של 'היזק ראייה' וכעין הלבנת פניו ברבים. צא וראה כמה הקפידו חז"ל על ייתובא דעתיה של היולדת, והבושה כשרואה כי כולם מביטים בה, ולעתים מתקשים להכניס האלונקה לאמבולנס, גורמת לה ההפך מיישובא דעתיה. לכן, מצווה רבה לגרש כל הסובבים והמסתכלים וגם את הילדים.

הרב יצחק זילברשטיין, תורת היולדת, סוף פרק כג

מב. ברור שיולדת צריכה לנסוע לבית החולים בשבת, ואין אומרים לה שתלד בבית כדי למנוע את הנסיעה בשבת, כיוון שבית החולים עדיף מבחינה רפואית ומקובל שנשים יולדות בבית החולים⁷⁴. התייחסות כללית ללידה בבית הובאה לעיל, פרק סד – 'לידה', בפסקה 'לידה בבית', עמ' 227, הלכה נא.

מתי לנסוע

מג. ברגע שהאישה מרגישה צירי לידה סדירים⁷⁵, ואפילו יש לה ספק בדבר אם תלד עתה, מותר לה לנסוע לבית החולים, ואין צורך להמתין לשלבים מתקדמים יותר, כדי למנוע חשש סכנה⁷⁶.

מד. ירידת מים, גם ללא צירי לידה, מחייבת נסיעה לבית החולים גם בשבת. אף על פי שאין זה אחד מסימני הלידה שנזכרו בגמרא⁷⁷, ירידת מים מבשרת על תחילת תהליך הלידה, וממילא היולדת חייבת להגיע בהקדם לבית החולים. מלבד זאת, אחרי ירידת מים יש להשיג השגחה קפדנית על היולדת בבית החולים עקב החשש מזיהום⁷⁸.

מה. יש לנסוע בשבת לבית החולים כשיש ליולדת הרגשת לחץ כלפי מטה, או תחושה שהעובר כבר רוצה לצאת, גם ללא תחושת צירים⁷⁹.

74. תורת היולדת, תחילת פרק ז, וראה שם, הערה ב. הרב שמאי קהת הכהן גרוס, תשובה לשאלת הרב מנחם בורשטיין, מיום כ"ז בחשוון תשע"ז, והוסיף שאסור להחמיר וללדת בבית.

75. בתורת היולדת (תחילת פרק ג), כתב שהופעת צירים סדירים בהפרשים של 15-20 דקות בחודש התשיעי מחייבת הגעה לבית החולים. בבשבילי בית הרפואה (פרק ה, יד) הוסיף על כך שמדובר בצירים באורך של 30 שניות ומעלה. בכל זאת לא כתבנו בגוף ההלכות כאן את רווחי הזמן בין הצירים ואת אורכם, כיוון שיש נשים שתהליך הלידה אצלן קצר, ויש מצבים שבהם יש לגשת לבית החולים גם אם ההפסקות בין הצירים ארוכות. כיוון שמדובר בספק פיקוח נפש, יש לגשת מייד לבית החולים. בתורת היולדת ובבשבילי בית הרפואה ציינו שיולדות היודעות מניסיון שתהליך הלידה שלהן קצר מהמקובל, יסעו לבית החולים מיד עם הופעת צירים, אפילו כשאין סדירים.

76. שמירת שבת כהלכתה, פרק לו, ח. תורת היולדת, שם.

77. ראה לעיל, פרק סד – 'לידה', בפסקה 'הגדרת היולדת', עמ' 189.

78. שמירת שבת כהלכתה, שם. תורת היולדת, שם.

79. תורת היולדת, שם. והעיר שכבר קרה שנשים הגיעו לבית החולים בפתיחה מתקדמת ללא תחושת צירים. בבשבילי בית הרפואה פרק ה, יג.

מו. ברור שכשיש חשש לסכנה, חובה לנסוע מיד לבית החולים. כגון דימום פתאומי חזק, חום גבוה, חולשה כללית קרובה לעילפון, מצוקה נפשית פתאומית (חרדה), אי תחושה של תנועות העובר או תנועות עובר חזקות הגורמות לכאבים אצל היולדת.⁸⁰

מז. אם האישה מסופקת אם היא צריכה לנסוע או לא, עדיף להתקשר לחדר לידה בבית החולים ולשאול, כדי למנוע נסיעה מיותרת בשבת לבית החולים⁸¹.

מח. יולדת שהופיעו אצלה סימני לידה סמוך לצאת השבת, ומסופקת אם תוכל להמתין עד צאת השבת, מותר לה לנסוע מיד ואינה צריכה להמתין לצאת השבת⁸².

כיצד לנסוע

מט. כשצריך להגיע בשבת לבית החולים, עדיף לנסוע באמבולנס מאשר ברכב פרטי⁸³. מבחינה רפואית יש יתרון באמבולנס שיש בו אנשי רפואה מיומנים ומצוידים שיכולים לטפל ביולדת במקום או להזעיק עזרה מיידית; האמבולנס יכול להגיע מהר יותר; נהג האמבולנס יכול לחזור לביתו לאחר הסעת היולדת.

נ. מותר לטלפן בשבת לשירות אמבולנסים ולהזמין רכב שיעביר את היולדת לבית החולים, ואין חיוב להטריד שכן שיש לו מכונית שיסיע אותה⁸⁴. בנוסף לכל יתרונות האמבולנס, יש גם חיסרון לבקשת רכב משכן, שייאלץ בדרך כלל להישאר בבית החולים להמשך השבת, מנותק ממשפחתו ומביתו.

נא. יש מי שכתב להעדיף הגעה לבית החולים עם נהג גוי, כשאין בכך שום עיכוב⁸⁵.

נב. יש להעדיף את הדרך הקצרה ביותר לבית החולים, כדי למעט בחילול שבת.

נג. במקום צורך מותר להשתמש בשבת במכשיר ניווט GPS⁸⁶, ולא יכבה את המכשיר בסיום הנסיעה⁸⁷.

נד. הנהיגה ברכב היא נהיגה רגילה, כיוון שיש חשש שאם ינסה לנהוג בשינוי ולדקדק בהלכות שבת הוא עלול לסכן חיי אדם⁸⁸.

80. תורת היולדת, שם.

81. הרב יהושע נויבירט בפגישתו עם רבני פוע"ה, כ"ט בטבת תשס"ב. התייחסות לסוגים שונים של טלפון ועדיפות לשימוש בטלפון נייד הובאה לעיל בכרך השני, פרק נג – 'פונדקאות', עמ' 410, הערה 47.

82. תורת היולדת, פרק יא, ב, על פי משנה ברורה, סימן של, ס"ק ט.

83. תורת היולדת, פרק יג, ו, ובהערה ט. הרב יצחק יוסף בהרצאתו בכנס פוע"ה תשס"ד, וראה גם ילקוט יוסף, שבת, סימן של, ו. כמובן, רק בתנאי שההמתנה לאמבולנס לא תגרום לעיכוב שעלול לסכן את היולדת.

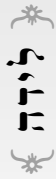
84. שמירת שבת כהלכתה, פרק מ, פד.

85. תורת היולדת, פרק יג, א, וראה לעיל, הלכה כ. יש כיום ארגוני תמיכה וחסד המאורגנים מראש עם נהג גוי.

86. מסתבר שהוא הדין לשימוש ביישומון Waze.

87. שמירת שבת כהלכתה, פרק מ, סג.

88. נשמת אברהם, אורח חיים, סימן רעח, עמ' רלה, 26, בשם הרב שלמה זלמן אויערבאך. בשמירת שבת כהלכתה

נה. להלכה, יולדת שהחלו אצלה צירים, ותוך כדי נסיעה לבית החולים פסקו הצירים, ואילו הייתה בביתה לא הייתה חושבת כלל להגיע לבית החולים, חייבים לעצור מיד את המכונית ולהיכנס לבית הסמוך, ולא להמשיך לנסוע בשבת⁸⁹. אם לא תוכל להישאר במקום העצירה תמשיך בנסיעה לבית החולים, ואם ביתה קרוב יותר מבית החולים, תחזור לביתה⁹⁰.

בפועל כמעט בלתי אפשרי לעצור ולהיכנס עם היולדת לבית סמוך. כמו כן, לעתים רבות הצירים באים והולכים. לכן הלכה למעשה, אין לעצור לחינם את המכונית הנוסעת לבית החולים, כיוון שיתכן שהצירים יתחדשו פתאום ביתר עוז. בפרט נכון הדבר אם מדובר באמבולנס שיוריד אותה ויקשה עליה להשיג שוב אמבולנס להמשך נסיעה, וכן אם מדובר בתחילת השבת ויש סיכוי סביר שתוך כדי השבת יתחדשו הצירים, בייחוד כשהיולדת נמצאת סמוך לסוף החודש התשיעי.

נו. הנוסע במכוניתו בשבת משום פיקוח נפש והגיע לבית החולים, צריך להמשיך ולנסוע כדי לחנות במקום שלא מפריע למכוניות אחרות לנסוע, כדי לא לחסום את הדרך לכלי רכב אחרים שעשויים להביא גם הם חולים שיש בהם סכנה⁹¹.

נז. בתום הנסיעה, כיוון שקיים חשש סכנה בהשארת המנוע דולק או בהימצאות המפתחות במתג ההתנעה (switch), כיוון שמשיהו עלול להיכנס לרכב ולגרום לתאונה, יש מקום להתיר לכבות את המנוע ולהוציא את המפתחות ממתג ההתנעה. ויעשה זאת בשינוי, כגון בין שתי אצבעותיו⁹².

(שם, סא) כתב שכך יש לנהוג לגבי נהג רגיל. אך אם מדובר בנהג מנוסה מאוד שהתנסה כבר בנהיגה שונה כדי לדקדק בהלכות שבת, והוא בטוח שלא ייגרם שום סיכון נוסף עקב נהיגה כזאת, יש לשנות את אופן נהיגתו כדי למעט באיסורי שבת. כגון אם הוא רואה מרחוק שהאור ברמזור אדום, יפחית את הלחיצה על דוושת הגז כדי להימנע מלחיצה מיותרת על דוושת הבלם. וראה שם (סג; סו; סח; עא; עג) דוגמאות נוספות לשינויים כאלה.

89. שו"ת מנחת שלמה, חלק א, סימן צא, כא.

90. שמירת שבת כהלכתה, פרק לו, ח. וראה גם תורת היולדת, פרק ג, הערה ב.

91. שמירת שבת כהלכתה, פרק מ, ע. ביצחק יקרא על משנה ברורה, חלק ו, קונטרס ההנהגות, רפואה, עמ' ה, הלכה ה. בתורת היולדת (פרק כ, ב) כתב שאם היולדת מסוגלת ללכת מעט ברגליה, יעצור את הרכב במרחק מה לפני בית החולים במקום שלא יפריע לרכב הצלה אחר.

בשמירת שבת כהלכתה (שם) ובתורת היולדת (שם) כתבו שאין לנסוע יותר מן הנחוץ גם אם יצטרך להשאיר את המכונית במקום האסור לחניה, שאין בו סכנה, ויהיה צפוי לקנס. אמנם בדרך כלל מקום האסור לחניה עלול לגרום להפרעה לרכבי ההצלה, אך יש מקומות שבהם ברור שחניה אינה מפריעה, כגון תחנת אוטובוס שאינה פעילה בשבת או חניה באזור מסומן כחול-לבן מבלי לשלם דמי חניה, שאפשר לחנות בהם בשבת, ואין לחפש מקום מרוחק יותר כדי להימנע מתשלום קנס.

92. שמירת שבת כהלכתה, שם, עב ו-עד, וראה שם (עא) שברכב עם תיבת הילוכים ידנית אפשר לכבות את המנוע כשמרפה את הלחיצה על המצמד (clutch) בזמן שהרכב בהילוך. כמו כן, במצב שבו לא נדלקות נורות ביקורת בכיבוי המנוע, מותר לכבותו אפילו כשאין חשש סכנה. ראה שם טעמו, הערה קג. אמנם מדבריו שם משמע שלא תמיד קיים חשש כזה, אך בלב אברהם (פרק יג, נט) כתב בשם הרב יהושע נויבירט שחשש כזה קיים תמיד. בדיני החולה בשבת, ביום טוב וביום הכיפורים (עמ' 32, הלכה סו) כתב על פי הוראת הרב יהושע נויבירט להתיר את כיבוי המנוע גם כשאין חשש סכנה אלא רק חשש לגנבת הרכב, ואפילו במקום שיכבו נורות, מטעם של התירו סופו משום תחילתו באיסור דרבנן, וכך משמע מדבריו גם בנשמת אברהם (אורח חיים, סימן רעח, עמ' רלה, 24), וצ"ע. וראה גם שולחן שלמה, שבת ג, סימן שכט, ס"ק טז, ב, ובהערה מ.

ליווי על ידי קרובים

נח. כיוון שמותר לחלל שבת גם כדי לבצע פעולות שכל מטרתן היא ליישב את דעתה של היולדת, מותר לבעל ללוות בשבת את אשתו לבית החולים במכונית אם אשתו מבקשת זאת⁹³, ויש שהתירו אפילו אם אינה מבקשת זאת, כל עוד לא אומרת שאינה צריכה⁹⁴. ויש שכתבו שאפילו אם היא אומרת כעת שאינה צריכה ליווי, מותר לנסוע עמה מחשש שמא תפחד אחר כך ותבוא לידי סכנה, וכך יש לנהוג למעשה⁹⁵. ויש מי שחילק שדווקא בלידה ראשונה בעלה צריך לנסוע עמה אפילו אם אומרת שאינה צריכה⁹⁶.

נט. היתר ליווי היולדת קיים גם אם צריך לחלל שבת באיסור תורה, כגון שצריך לנסוע ברכב נוסף ואי אפשר להצטרף לרכב שמסיע את היולדת בהיתר⁹⁷.

ס. אפשר להתיר ליווי של קרוב משפחה אחר ליולדת, כגון אמה⁹⁸, אולם אין להתיר לכתחילה ליווי של יותר מקרוב משפחה אחד אלא אם כן היולדת פוחדת ומתעקשת על כך⁹⁹.

סא. גם במקום שאין צורך בליווי מצד פיקוח נפש¹⁰⁰, יש מי שכתב שחייבים ללוות את היולדת אם קיים חשש לאיסור ייחוד. כיוון שאיסור ייחוד עם אישה נשואה הוא מהתורה, ואילו איסור צירוף מלווה לרכב שנוסע בשבת בהיתר הוא מדרבנן, ודין זה נוהג בכל יולדת, גם כשמצבה הרפואי מורכב וקשה¹⁰¹. ויש מי שכתב שבנסיעה מחוץ לשנים עשר מיל

יש מרכזים רפואיים שבהם יש בשבת שומר גוי בחניון שתפקידו להחנות את כלי הרכב בבטחה ולכבות את המנוע.

93. שו"ת אגרות משה, אורח חיים, חלק א, סימן קלב. משנה הלכות, חלק ג, סימן מח. תורת היולדת, פרק יד, א, בשם החזון איש.

94. שו"ת אהל משה, חלק ג, סימן ג.

95. שו"ת אז נדברו, חלק א, סימן כט. כך משמע גם בשמירת שבת כהלכתה, פרק לו, יא; ובפרק מ, פב. ראה גם קובץ אגרות חזון איש, חלק א, סימן קמא, שכתב – "בעניין נסיעת יולדת בשבת – מזרז אני שייסעו עמה". בנוסף לצורך הנפשי של היולדת בליווי יש סברה לומר שכאשר יש ליולדת מלווה היא תוכל לקבל טיפול מהיר יותר וטוב יותר בבית החולים מאשר אם תבוא בגפה, ראה שו"ת שבט הלוי, חלק ח, סימן סה, והרב ד"ר מרדכי הלפרין, 'האם שהייה ליד חולה מאושפז דוחה שבת?', ספר אסיא ט, עמ' 155–159 (אסיא נו, תשרי תשנ"ו, עמ' 9–5), וברפואה, מציאות והלכה, סימן ז.

96. שו"ת תשובות והנהגות, חלק ב, סימן קעז.

97. הרב יהושע נויבירט, דבריו הובאו בנשמת אברהם, אורח חיים, סימן של, עמ' תקיד.

98. שו"ת אגרות משה, שם. וראה גם שמירת שבת כהלכתה, שם.

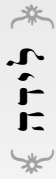
99. פניני הלכה, שבת חלק ב, פרק כז, ח. הרב יעקב אריאל בפגישתו עם רבני פוע"ה, כ"ז בחשוון תשע"ב. גם בשו"ת אגרות משה (שם), ובשמירת שבת כהלכתה (שם), משמע שאין להתיר יותר ממלווה אחד.

הרב מרדכי אליהו (בפגישתו עם רבני פוע"ה, כ"ז בתמוז תשס"ג) התיר לאמה לבוא, רק אם נוכחותה ותמיכתה הכרחיות ליולדת, ולא סתם אם היולדת רוצה שתבוא, ולא התייחס למספר המלווים.

100. כגון כשהיולדת אינה מבקשת ליווי, לפי הפוסקים הסוברים שבמצב כזה אין ללוותה, כפי שהובא לעיל, הלכה נח.

101. שו"ת ציץ אליעזר, חלק ח, סימן טו, סוף פרק ט; ובחלק יב, סימן לג. וראה גם שם, חלק ו, סימן מ, פרק א. לשיטתו עדיף שילווה אותה קטן, ואם אי אפשר בקטן, חייב ללוותה גדול.

מהעיר יש לצרף אדם לנסיעה, כדי למנוע ייחוד, רק אם הנהג הוא גוי או אדם פרוץ, או אם היולדת מבקשת זאת, כיוון שלחלק מהדעות יציאה מחוץ לשנים עשר מיל מהעיר אסורה מהתורה¹⁰². ויש מי שהתיר ללוות יולדת בחשש ייחוד בשבת רק כשיש נהג גוי¹⁰³, שלדעתו בכל ליווי יולדת בשבת יש חשש איסור תורה¹⁰⁴.
התייחסות להגעת דולה בשבת הובאה לעיל, הלכה כה.
התייחסות להגעת הורים מיועדים ללידה של פונדקאית בשבת הובאה לעיל בכרך השני, פרק נג - 'פונדקאות', בפסקה 'שבת', עמ' 410.

חזרת היולדת ומלוויה לביתם בשבת

סב. יולדת שהגיעה לבית החולים בשבת, והתברר שאין היא מוכנה עדיין ללידה, אסור לה לחזור בשבת לביתה במכונית שנוהג בה יהודי, אלא אם כן הוא נהג אמבולנס שממילא צריך לחזור לתחנתו, ואפילו הוא ישראל, בתנאי שלא יוסיף באיסורי שבת עבודה¹⁰⁵.

סג. אם אין ליולדת מקום לשהות בו בשבת בבית החולים, והיא מצטערת, וביתה הוא בתחום שבת, מותר לה לחזור עם נהג גוי¹⁰⁶. ואם היולדת אומרת שאינה מרגישה טוב והיא חייבת לשכב לנוח, יש מי שדעתו נוטה להתיר לה לחזור לביתה אפילו על ידי נהג ישראל¹⁰⁷. ויש מי שנראה מדבריו שאפילו כשיש לה מקום לשהות בו, אם יש אומדן של רופא מומחה שככל הנראה היא לא תלד במשך השבת כולה, מותר לה לשוב לביתה עם נהג גוי, כיוון שבביתה יהיו לה מנוחת הנפש ומנוחת הגוף, ואילו הלחץ של ההמתנה בבית החולים עלול להביא לזירוז הלידה¹⁰⁸.

סד. אישה שבאה בשבת לבית החולים כדי ללדת, ומתברר לרופא שטרם הגיע זמנה, אסור לו להשאיר בבית החולים מסיבה רפואית לכאורה, רק כדי שלא תצטרך לחזור בשבת, אם כתוצאה מהעיכוב קופת החולים תצטרך לשלם עבור האשפוז¹⁰⁹.

אף חכמה הבאה ליילד... הרי אלו כאנשי העיר ויש להם אלפיים אמה לכל רוח.
משנה, ראש השנה פרק ב, ה (בבלי כג, ב)

102. הרב שלמה זלמן אויערבאך, דבריו הובאו בנשמת אברהם, אבן העזר, סימן כב, עמ' רז. וראה שם שאין לחלק בין אמבולנס לרכב קטן, וראה גם שו"ת אגרות משה, שם.

103. תורת היולדת, פרק יד, ב.

104. ראה אוצר המושגים, ערך מרבב בשיעורים.

105. ראה תורת היולדת, פרק כז, הערה ג. אמנם בפניני הלכה (שבת ב, פרק כז, ט) כתב שאסור ליולדת לחזור לביתה עם נהג אמבולנס שנוסע בהיתר, כיוון שהסעתה כרוכה באיסור תורה של מרבב בשיעורים. אך ראה בכרך ההרחבות (שם), שדבריו חולקים על מה שכתב בשמירת שבת כהלכתה (פרק מ, הערה קפג), שברכב גדול אין חשש של מרבב בשיעורים.

106. שמירת שבת כהלכתה, פרק לו, י; שם, פרק מ, מג. בנשמת אברהם (אורח חיים, סימן שכח, עמ' שצט, 13, הערה 90) כתב בשם הרב יהושע נויכרט, שתחום שבת כאן פירושו שנים עשר מיל. תורת היולדת, פרק כז.

107. תורת היולדת, שם, הערה ג.

108. שולחן שלמה, ערכי רפואה חלק ג, עמ' קכב, הערה יא. לדבריו שעת הלידה נקבעה משמים, ויש להימנע מתנאים סביבתיים שעלולים להשפיע על שינוי מועד הלידה.

109. תורת היולדת, פרק נט, ג. והטעם הוא שגבייה כזאת מקופת חולים היא גזל.

סה. נהג שהסיע יולדת מחוץ לתחום וסיים את תפקידו – יש להקל שייחשב כבני אותה העיר שהגיע אליה. ומותר לו ללכת בתחום כל אותה העיר וגם אלפיים אמה מחוץ לעיר שהגיע אליה¹¹⁰, אף על פי שיתכן שהתרחק מתחומו המקורי קרוב לשנים עשר מיל¹¹¹.

סו. מלווה ששהייתו כבר אינה נחוצה ליולדת, וקשה לו להישאר כל השבת כולה בבית החולים, מותר לו לחזור לביתו עם נהג גוי ובלבד שבית החולים נמצא בעיר שהוא מתגורר בה או בתוך תחום שבת לעירו¹¹².
התייחסות לחזרת אנשי צוות רפואה למקומם בשבת תובא להלן, בנספח לפרק זה, עמ' 280–283.

זירוז לידה בשבת¹¹³

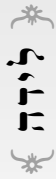
סז. זירוז לידה (אוגמנטציה Augmentation) שבוצע בשבת ללא צורך, יש בו משום חילול שבת של חבלה שלא לצורך, של מעשה בידיים שגורם ליציאת דם במהלך הלידה, וצער היולדת, וביטול מצוות עונג שבת שלא לצורך¹¹⁴. אולם כשיש סיבה רפואית, מותר לזרז את תהליך הלידה גם בשבת¹¹⁵.

תהליך הלידה

סח. מלאכות רבות מתבצעות בשעת הלידה, וחלקן קשור ללידה רק בעקיפין. אם הן חיוניות הן מותרות בשבת, כיוון שהיולדת מוגדרת כחולה שיש בו סכנה, כגון הדלקת האור, רישומים שונים, קביעת סוג הדם, חוקן, גילוח שיער, רחיצה, עירוי, זריקות, אלחוש אפידורלי¹¹⁶, פקיעת מי השפיר, בדיקות דם, הפעלת מכשירים שונים, הרחבת פתח יציאת הוולד, חיתוך חבל הטבור וקשירתו.

סט. אם אפשר לבצע מלאכות שבת שנצרכות ללידה בשינוי, או כלאחר יד או על ידי גוי, והדבר לא יגרום שום עיכוב ושום בעיה בטיפול, עדיף לבצע פעולות אלו בשינוי או על ידי גוי¹¹⁷.

110. משנה, ראש השנה פרק ב, ה (בבלי כג, ב), המצוטטת כאן. טור ושלחן ערוך, אורח חיים, סימן תז, א.
111. ראה שמירת שבת כהלכתה, פרק מ, הערה קסט, בשם הרב שלמה זלמן אויערבאך.
112. כדין כל היוצאים להציל שחוזרים למקומם בשבת, משנה, עירובין, פרק ד, ג (בבלי מד, ב). בשבילי בית הרפואה, פרק ז, יד.
113. רקע רפואי על זירוז לידה הובא לעיל, פרק סד – 'לידה', בפסקה 'זירוז לידה', עמ' 204–207.
114. שו"ת משנה הלכות, חלק ט, סימן קפד. תורת היולדת, פרק א, א. וראה נשמת אברהם, אורח חיים, סי' של, עמ' תקמב, 12. ביצוע סטריפינג (Stripping) בשבת חמור אף יותר, כיוון שיתכן שזאת פעולה ישירה שמוציאה דם בידיים ולא רק גורמת ליציאת דם. הסבר על סטריפינג הובא לעיל, פרק סד – 'לידה', עמ' 207, וכן עמ' 210–212, הערה 128.
115. תורת היולדת, שם, ב, וראה שם דוגמאות לצורך רפואי בזירוז. נשמת אברהם, שם.
116. הסבר והתייחסות הלכתית הובאו לעיל, פרק סד – 'לידה', בפסקה 'אלחוש אפידורלי', עמ' 200–203.
117. ראה לעיל, עמ' 259, הלכה כ. וראה בתורת היולדת (פרק לד, יא) דוגמאות לשינויים.

ע. ברור שאם יש מלאכות שאפשר לוותר עליהן, ואם לא יבצעו אותן הדבר לא יסכן את היולדת או את העובר, וגם אינן נחוצות ליישוב דעת היולדת, אין לחלל שבת על מלאכות כאלה.

עא. יש דברים שמחללים עליהם שבת עבור יולדת רק משהופיעו שלושת סימני הלידה, כפי שפורטו לעיל, פרק סד – 'לידה', עמ' 189, הלכה ב, ויש דברים שעושים אותם גם בשלבים מוקדמים יותר של תהליך הלידה. הכלל הוא שדברים שאפשר לעשותם בלי איחור ועיכוב, כגון הדלקת הנר, הפעלת מזגן או תנור, שימוש במעלית, כניסת בעלה הכהן לבית החולים, היתר אכילה כדרכה ביום הכיפורים, ממתניים עד להופעת סימני הלידה. אבל דברים שעלול להיגרם נזק אם ימתנו בעשייתם, כגון לטפן לאמבולנס או למונית כדי לקחתה לבית החולים, לנסוע לבית החולים, להזמין רופא, לבדוק את סוג הדם, להפעיל את המכשיר לניטור דופק העובר, מותר לעשותם משעה שמרגשת קצת בלידה, ואפילו בספק¹¹⁸.

עב. יולדת שמחוברת למוניטור המראה את פעימות לב העובר או את הציירים, ורוצה להתנתק מהמכשיר לצורך נקיות או תפילה וכיוצא בזה, ואין גוי שיכול לנתקה, מותר לה לעשות זאת בעצמה, ורצוי בשינוי. וכך ההלכה גם לגבי החיבור מחדש למכשיר¹¹⁹.

עג. מותר לפקוע בשבת את הקרומים לצורך הלידה¹²⁰.

עד. אם במהלך הלידה בוצע חתך של חיץ הנקבים¹²¹, חייבים לתפור אותו גם בשבת, אפילו אם כבר אינו מדמם, ואפילו אם נותר עוד זמן מועט עד צאת השבת, מחשש לזיהום¹²².

עה. מותר להניח שני מהדקים רפואיים על חבל הטבור ולחתוך ביניהם, כפי שמקובל לעשות מיד אחרי הלידה. מותר גם להשתמש בסרט כדי לקשור את חבל הטבור בשני מקומות, בכל אחד מהם בקשר כפול, לפני שחותכים ביניהם, משום סכנת דימום¹²³.

עו. אין מקום להתיר את כתיבת שם האם על סרט פלסטיק שמוצמד מיד אחרי הלידה על ידו של התינוק. אם אפשר, יש להכין את הסרט מבעוד יום. אם לא הוכן מבעוד יום, מותר לומר לגוי שיכתוב את סימני ההיכר הדרושים¹²⁴.

עז. סרטי פלסטיק שמוצמדים על יד התינוק לשם זיהוי, שקצותיהם נדבקים זה אל זה, ואי אפשר להסירם מהיד מבלי לקרוע את הסרט, אסור להשתמש בהם בשבת. ואולם

118. הגדרת היולדת ומקורות הובאו לעיל, פרק סד – 'לידה', עמ' 188–189, וכן לעיל, עמ' 265, הערה 75.

119. בשבילי בית הרפואה, פרק ה, כח.

120. תורת היולדת, שם, ט. וראה שם (הערה כג), שיתכן שאין בכך כלל איסור אפילו אילו לא היה בזה צורך ללידה.

121. אפיסיוטומיה (Episiotomy). הסבר הובא לעיל, פרק סד – 'לידה', עמ' 190, הערה 12, ויובא גם באוצר המושגים, ערך פיום ערוזה.

122. הרב שלמה זלמן אויערבאך, דבריו הובאו בנשמת אברהם, אורח חיים, סימן שכח, עמ' תכג, 2; שם, סימן של, עמ' תקמב, 14.

123. נשמת אברהם, אורח חיים, סי' של, עמ' תקמב, 13. התייחסות לנחיצות הרפואית בחתך מידי של חבל הטבור הובאה לעיל, פרק סד – 'לידה', בפסקה 'לידה בבית', עמ' 228, סעיף 13.

124. שמירת שבת כהלכתה, פרק לו, יב.

סרטים כאלה שסגירתם היא כעין כפתור שנלחץ כך שאי אפשר להסירו מהיד מבלי לקרוע את הסרט, וכן אזיקונים שסגירתם היא על ידי שיניים הפוכות שנתפסות בשעת ההכנסה, ואי אפשר לחזור ולהוציאם, מותר להשתמש בהם. ההבדל בין המותר לאסור הוא שחיבור כעין הדבקה אסור כיוון שזו תולדת תופר, אך סרט שנסגר שנסגר בקרסים או בכפתור אינו נחשב להדבקה ולכן הוא מותר, כמו שהתירו תחיבת סיכה לחיבור¹²⁵.

עח. במקום שבו משתמשים בסרט זיהוי באמצעות קשירה, לכתחילה יש להדק את הסרט באמצעות תחבושת וכדומה מבלי לקשור כלל¹²⁶ או לקשור בקשר שעל גביו עניבה¹²⁷. אך כשהדבר אינו אפשרי מותר לקשור סרט זיהוי לתינוק בבית החולים בקשר כפול שאינו של קיימא, כדי שלא תצא תקלה של החלפת התינוק, כיוון שקשירה כזאת היא איסור דרבנן שהותר לצורך מצווה¹²⁸.

התייחסות לחילול שבת לצורך הצלת הוולד הובאה לעיל, עמ' 262, הלכות כח-כט. התייחסות לחילול שבת לצורך הפלת עובר שנפטר ברחם, תובא להלן, פרק ע – 'פטירה בלידה', עמ' 309, הלכה ט.

ניתוח קיסרי בשבת

עט. אישה שזקוקה לניתוח קיסרי ויכולה לקבוע מראש את מועד הניתוח, לא תקבע אותו בשבת או בימים הסמוכים לשבת¹²⁹.

פ. מותר לבצע ניתוח קיסרי בשבת כשיש בכך צורך רפואי מיידי, הן מחמת סכנה לאם והן מחמת סכנה לעובר¹³⁰.

פא. ההיתר לביצוע ניתוח קיסרי בשבת הוא גם אם דרגת הסיכון נמוכה, לדוגמה אחרי שני ניתוחים קיסריים או במצג עכוז¹³¹, וההעדפה לניתוח קיסרי היא מפני שהרופא או היולדת חושבים שדרך זו יותר בטוחה. הטעם הוא שהיולדת נמצאת בסכנה, ומותר לבחור את הדרך

125. שמירת שבת כהלכתה, פרק מ, לב, ובהערה פב, בשם הרב יוסף שלום אלישיב. וראה הערתו של פרופ' אברהם סופר-אברהם בנשמת אברהם, אורח חיים, סימן שמ, עמ' תקצ, 2, וכתב בשם הרב יהושע נויבירט (שם, הערה 131). שבמקום שקיים חשש לנזק של רבים, כגון חשש להחלפת תינוקות, יש מקום להתיר גם בסרטים שנדבקים זה בזה, אם משנים את צורת ההדבקה.

126. שמירת שבת כהלכתה, שם.

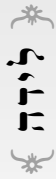
127. הרב יהושע נויבירט, דבריו הובאו בנשמת אברהם, אורח חיים, סימן של, עמ' תקמג, 15.

128. שמירת שבת כהלכתה, שם, הערה כח, בשם הרב שלמה זלמן אויערבאך, ובשולחן שלמה, שבת חלק ב, סימן שיז, ס"ק ג (א), על פי שלחן ערוך, שם, א. וכתב שמכל מקום מספיק אם יקשרו את סרט הזיהוי על יד אחת.

129. שמירת שבת כהלכתה, פרק לו, ד. וראה בתורת היולדת (פרק לד, טז) פירוט של המלאכות האסורות בשבת שנעשות במהלך ניתוח קיסרי.

130. שמירת שבת כהלכתה, שם, ג.

131. ד"ר ידידיה חובב, בשאלתו לרב יצחק זילברשטיין (ספר אסותא, עמ' עו-עז), כתב שלפי מחקרים שונים, ההערכה לסיכון של קרע ברחם לאחר שני ניתוחים קיסריים היא כ-1.8%-3.7%, וההערכה לסיכון לנזק לעובר במצג עכוז היא כ-4%-5%. התייחסות לסיכונים שיש בלידה רגילה לאחר ניתוחים קיסריים הובאה לעיל, פרק סד – 'לידה', בפסקה 'לידה רגילה אחרי ניתוח קיסרי (VBAC – Vaginal Birth After Caesarean)', עמ' 223-224. התייחסות לסיכון שיש בלידה רגילה במצג עכוז הובאה שם, בפסקה 'מצג עכוז', עמ' 215-216.

המעולה ביותר להצילה מסכנה זו גם אם היא כרוכה בחילולי שבת רבים יותר. כבר הוזכר שמחללים שבת כדי למנוע פחד מהאישה, כמוכן בתנאי שמבחינה רפואית יש היגיון סביר לפעולות כאלה¹³².

פב. יש מי שהורה שיולדת שמבקשת ללדת בניתוח קיסרי בשבת, אף על פי שמבחינה רפואית אין בכך צורך, אם היא מבוהלת ומפחדת, או אפילו אם היא רק חוששת מהכאבים שכרוכים בלידה טבעית, מותר לנתחה בשבת, כיוון שנחשב לצורך גדול, וישוב הדעת של היולדת מאפשר חילול שבת גם במקום שאין צורך רפואי¹³³.

פג. יש מי שכתב שמותר לבצע ניתוח קיסרי בשבת גם אם החשש אינו לסכנת חיים של העובר או של היולדת אלא רק חשש ממצבים פתולוגיים בעובר שהניתוח הקיסרי יכול למונעם. הטעם הוא שהרי בכל לידה יש חילול שבת, אמנם בניתוח קיסרי יש ביצוע של מלאכות נוספות, ובחילול שבת לצורך פיקוח נפש יש דין של 'הקל הקל תחילה'¹³⁴ שאוסר לבצע ניתוח קיסרי כשיש אפשרות לבצע לידה רגילה, אך כלל זה הוא מדרבנן ובמקום צורך גדול התירו לבצע מלאכות נוספות אף על פי שאין פיקוח נפש¹³⁵.

פד. אין היתר לניתוח קיסרי בשבת אם הסיבה לכך אינה רפואית אלא כדי למנוע תביעה משפטית¹³⁶.

פה. אישה שהותר לה על ידי מורה הוראה לקשור את החצוצרות עקב חשש לפיקוח נפש¹³⁷, והלידה בשבת הייתה בניתוח קיסרי, יש מי שכתב שמותר לנצל את הניתוח הקיסרי לצורך קשירת החצוצרות כדי למנוע את הצורך בניתוח נוסף בימות החול. טעמו – אף על פי שאפשר לדחות את הניתוח הנוסף ליום חול – מותר להוסיף בשבת על הניתוח הקיים, כיוון שההיתר לקשירת חצוצרות במקרה הזה הוא משום פיקוח נפש ובניתוח נוסף יש תוספת סיכון¹³⁸.

חילול שבת לצרכים מנהליים

פו. מותר לרופא לכתוב בשבת בשביל חולה שיש בו סכנה, כגון מרשם לתרופות, מכתב הפניה לבית חולים או פרטים רפואיים חשובים בגיליון החולה – אם הם עלולים להישכח או להתחלף בהיעדר רישום, אבל אסור לכתוב דברים שאינם נוגעים במישרין לרפואתו של החולה. יש לצמצם ולכתוב רק את ההכרחי ביותר, אשר בלעדיו אי אפשר לעשות את הדרוש להצלת החולה, ואין להוסיף אפילו אות אחת שאינה חיונית או נקודה בסוף הרישום¹³⁹.

132. הרב יצחק זילברשטיין, ספר אסותא, עמ' עז.

133. הרב יצחק זילברשטיין, שם, עמ' עח, וכן בשם הרב יוסף שלום אלישיב, שיעורי תורה לרופאים, חלק ד, סימן רלז.

134. המשמעות היא שגם במצב שבו מתירים את מה שאסור בדרך כלל, בכל זאת מנסים לבצע זאת במינימום האיסור האפשרי. פירוט יובא באוצר המושגים, ערך הקל הקל תחילה.

135. הרב יצחק זילברשטיין, ספר אסותא, עמ' עז.

136. הרב יצחק זילברשטיין, שם.

137. ראה להלן, פרק עט – 'סירוס', בפסקה 'סירוס קבוע של אישה – קשירת חצוצרות', מעמ' 438 ואילך.

138. תורת היולדת, פרק לד, יז.

139. שמירת שבת כהלכתה, פרק לב, מח.

- פז. אם אפשר, עדיף לכתוב במחשב, כיוון שבכתיבה במחשב ממעטים באיסורי שבת¹⁴⁰.
- פח. כמו כן, אם אפשר ואין הזמן בהול, עדיף לכתוב את ההכרחי בשינוי, כגון ביד שמאל¹⁴¹.
- פט. עדיף שגוי יכתוב את הנחוץ מאשר שיהודי יכתוב בשינוי¹⁴².
- צ. יולדת שזקוקה לטיפול שמחייב את הסכמתה בכתב, מעיקר הדין יש לעשות כל מאמץ להימנע מחתימה, כגון על ידי הסכמה בעל פה בפני שני עדים אשר תתועד בכתב אחרי השבת¹⁴³, או החתמת גוי במקומה ובשליחותה¹⁴⁴. אכן, אם היולדת נמצאת במקום שלא מוכנים לבצע את הטיפול הנחוץ ללא חתימתה האישית והמיידי, מותר לה לחתום, ועדיף שתחתום בטביעת אצבע או בשינוי, כגון ביד שמאל ובראשי תיבות¹⁴⁵.
- צא. אין כל היתר ליהודי לכתוב תעודת שחרור בשבת עבור חולה או יולדת שמשתחררת מבית החולים. ובכל זאת, כיוון שהיולדת המשתחררת היא בדרך כלל בגדר חולה שאין בו סכנה, אזי אם אי כתיבת תעודת השחרור בשבת תגרום לדחייה בטיפול בה או שלא תהיה לה אפשרות להשיג את התעודה אחרי שבת והיא זקוקה לה להמשך הטיפול, מותר לומר לגוי לכתוב עבורה תעודת שחרור¹⁴⁶. כמו כן, אם השחיית חולים משוחררים בחדר מיון תגרום צער לרבים ואף לאי סדר במוצאי שבת, מותר לומר לגוי לכתוב תעודת שחרור גם עבור חולה שהבריא¹⁴⁷.
- צב. בכתיבת פרטי חולה על מדבקות ובהדבקתן עלולים לעבור על כמה איסורי תורה, כגון – איסור כתיבה, איסור דרבנן של קורע כשמקלפים את המדבקות מהנייר, איסור תופר בהדבקת המדבקה לטפסים המתאימים. לכן בשבת צריך לבקש מגוי שיבצע מלאכות אלה. אם אין גוי מותר ליהודי לבצע מלאכות אלה לחולה שיש בו סכנה או ספק סכנה לשם הטיפול בו, ויש לבצע את הפעולות בשינוי¹⁴⁸.

140. שמירת שבת כהלכתה, שם.

141. שמירת שבת כהלכתה, שם. נשמת אברהם, אורח חיים, סימן שמ, עמ' תקסד, 2, וראה שם דוגמה נוספת לשינוי אם כתיבה ביד שמאל תעכב יותר מדי.

142. נשמת אברהם, שם, 1.

143. שמירת שבת כהלכתה, פרק מ, כה. הרב ד"ר מרדכי הלפרין, 'החתמת חולה בשבת על הסכמה לניתוח', ספר אסיא ז, עמ' 250–252 (אסיא מד, ניסן תשמ"ח, עמ' 31–33). פתרון זה מעוגן מבחינה משפטית בחוק זכויות החולה, התשנ"ו (1996), סעיף 14 (ג), ראה נשמת אברהם, אורח חיים, סימן שכח, עמ' שצט, 10. גם לפני חקיקת חוק זה אפשר היה להסתפק בהסכמה בעל פה כפי שתוארה כאן, ראה ד"ר א. פורת ועו"ד ע. שגיב, חוזר אגף רפואה של קופת חולים כללית מיום 21.1.85, ספר אסיא, שם, עמ' 253 (אסיא מה-מו, טבת תשמ"ט, עמ' 174), וכן עו"ד צבי לוין, היועץ המשפטי של משרד הבריאות, חוות דעת מיום ט"ו בשבט תשנ"א, ספר אסיא, שם, עמ' 254.

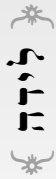
144. הרב ד"ר מרדכי הלפרין, שם.

145. שמירת שבת כהלכתה, שם.

146. שמירת שבת כהלכתה, שם, נד. הרב שלמה זלמן אויערבאך, דבריו הובאו בנשמת אברהם, אורח חיים, סימן שמ, עמ' תקסו, 7.

147. הרב שלמה זלמן אויערבאך, דבריו הובאו בנשמת אברהם, שם, עמ' תקסז, ובשולחן שלמה, שבת, חלק ג, סימן שמ, ס"ק יג, א.

148. נשמת אברהם, אורח חיים, סימן שמ, עמ' תקצ, ח.

צג. אסור לרופא יהודי לכתוב בשבת וביום טוב תעודת פטירה ליולדת שנפטרה בלידתה. אך אם צריך לכתוב בשבת את תעודת הפטירה עקב חשש של כבוד המת, כגון אם הרופא שקבע את הפטירה מסיים משמרת באמצע השבת והולך לביתו, ויש לרשום את הפרטים כדי לאפשר קבורה במוצאי השבת או במוצאי יום טוב ללא שיהוי מיותר, מותר לומר לרופא גוי לכתוב את תעודת הפטירה בשבת¹⁴⁹.

הגדרת היולדת כחולה לאחר הלידה

ההגדרות דלהלן הן במקרים שבהם אין ליולדת תופעות מיוחדות, חוץ מאשר התופעות הרגילות של עייפות וחולשה, דימומים שכיחים לאחר לידה וכדומה. ברור שאם מופיעות אצל היולדת תופעות מיוחדות שעלולות לסכן אותה, ההגדרות משתנות לפי המצב המיוחד שבו היא נמצאת.

אמרי נהרדעי: חיה – שלושה, שבעה ושלושים. שלושה – בין אמרה: "צריכה אני" ובין אמרה: "לא צריכה אני" – מחללין עליה את השבת. שבעה – אמרה: "צריכה אני" – מחללין עליה את השבת, אמרה: "לא צריכה אני" – אין מחללין עליה את השבת. שלושים – אפילו אמרה: "צריכה אני" – אין מחללין עליה את השבת, אבל עושין על ידי ארמאי.

שבת קכט, א

ד. שלושה ימים מגמר הלידה, היולדת מוגדרת כחולה שיש בו סכנה, ומחללים עליה את השבת, ואפילו אמרה איני צריכה¹⁵⁰, אם זו פעולה שגרתית שעושים בשביל יולדת או אם אדם שבקי קצת אומר שצריכה, כגון להדליק את התנור כדי להחם לה, לבשל עבורה, להדליק או לכבות את האור¹⁵¹.

- אם הרופא אומר שאינה צריכה והיולדת אומרת שצריכה – מחללים עליה את השבת¹⁵².
- אם הרופא וגם היולדת וגם כל הבקיאים אומרים שאינה צריכה, יש אומרים שבכל זאת מחללים עליה את השבת¹⁵³, אך לדעת רוב הפוסקים במקרה כזה אין לחלל עליה את השבת¹⁵⁴.

149. שמירת שבת כהלכתה, חלק ב, פרק סד, כט. הרב שלמה זלמן אויערבאך והרב יהושע נויבירט, דבריהם הובאו בנשמת אברהם, אורח חיים, סימן שמ, עמ' תקסז, 9. וראה שמירת שבת כהלכתה (שם), הערה קמד, בשם הרב שלמה זלמן אויערבאך ונשמת אברהם (שם, סימן תקכו, עמ' תרסח), שביום טוב שני של גלויות (ואפילו ביום טוב שני של ראש השנה – נשמת אברהם, שם) מותר גם לרופא יהודי לכתוב תעודת פטירה ולחתום עליה, כדי שהמת ייקבר בו ביום. למעשה לא נהגו כיום לקבור בארץ ישראל ביום טוב שני של ראש השנה, כך שבפועל אין הבדל בין שני הימים של ראש השנה, ויש להתיר כתיבה רק על ידי גוי. וראה שו"ת אגרות משה (אורח חיים, חלק ג, סימן עו) ושו"ת שיח נחום (סימן כט), שלמעשה כיום אין לקבור גם בחו"ל ביום טוב שני של גלויות.

150. שבת קכט, א, המצוטט כאן. רמב"ם, הלכות שבת, פרק ב, יג. טור ושלחן ערוך, אורח חיים, סימן של, ד.

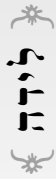
151. רמב"ן, שבת קכט, א, ובתורת האדם, שער המיחוש, עניין הסכנה, ד. טור, שם.

152. רשב"א, שבת קכט, א.

153. שאילתות, שאילתא לח. דרכי משה, סימן של, ס"ק א, בדעת שו"ת הרשב"א, חלק ז, סימן שמג. ערוך השלחן, אורח חיים, סימן של, ה.

154. תורת האדם, שם, הובא ברשב"א, שם, ובמגיד משנה, שבת, שם, וברבנו ניסים (על הרי"ף, נא, ב). מגן אברהם, שם, ס"ק ח. משנה ברורה, שם, ס"ק יג. שמירת שבת כהלכתה, שם.

- צה. מארבעה ימים ועד שבעה ימים¹⁵⁵:
- אם היולדת אומרת 'צריכה אני' מחללים עליה את השבת¹⁵⁶, ואפילו הרופאים אומרים שאינה צריכה¹⁵⁷.
 - אם היא שותקת מחללים עליה את השבת¹⁵⁸, אלא אם כן הרופאים אומרים שאינה צריכה לכך¹⁵⁹.
 - אם אמרה היולדת שאינה צריכה, אין מחללים עליה את השבת¹⁶⁰, אלא אם כן הרופאים אומרים שצריכה¹⁶¹.
- צו. משמונה ימים ועד שלושים יום, דינה כחולה שאין בו סכנה, ואין מחללים עליה את השבת, אפילו אם אומרת שצריכה לכך¹⁶², אבל עושים כל צרכיה על ידי גוי ככל חולה שאין בו סכנה, אפילו במלאכות דאורייתא¹⁶³. יהודי מותר לעשות כל דבר שהוא לצורך רפואתה ואין בו אלא איסור דרבנן, אלא שצריך לעשותו בשינוי מהרגיל בימות החול¹⁶⁴.
- צז. אם יש סיבוך כלשהו, או תופעה שעלולה לסכן את היולדת, מחללים עליה את השבת גם אחרי שבעה ימים¹⁶⁵.
- צח. נחלקו הפוסקים כיצד יש למנות זמנים אלו – יש שכתבו לחשב לפי ימים ולא לפי שעות, ומקצת היום ככולו, ולכן גם אם ילדה ביום רביעי אחר הצהריים דינה כאילו עברו עליה שלושה ימים לפני השבת¹⁶⁶. ויש שכתבו שהימים נמנים מעת לעת, דהיינו לפי יממות שלמות,
-
- ראה לעיל, עמ' 254, הלכה ג, שגם כשמדובר בחולה שיש בו סכנה, אם הצורך המסוים של החולה אינו מוגדר כפיקוח נפש, נחלקו הפוסקים אם מחללים עליו את השבת.
155. ראה להלן, הלכות צח-צט, כיצד מחשבים את מניין הימים משעת הלידה.
156. שבת, שם. רמב"ם, שם. שלחן ערוך, שם.
157. משנה ברורה, שם, ס"ק יד, וכתב שכך דעת כל האחרונים.
158. רמב"ם, שם. טור, שם. כך משמע גם משלחן ערוך, שם.
159. ראה משנה ברורה, שם.
160. שבת, שם. רמב"ם, שם. טור ושלחן ערוך, שם.
161. מגן אברהם, שם, ס"ק ט. משנה ברורה, שם. ודווקא אם רופא אומר שצריכה, אבל אם חברותיה אומרות שצריכה אין שומעים להן כשהיולדת עצמה אומרת שאינה צריכה. אמנם לדעת ערוך השלחן (שם, ו) שומעים גם לחברותיה אם אומרות שצריכה, וכתב שחלילה להחמיר בספק פיקוח נפש. ראה סיכום האפשרויות בשמירת שבת כהלכתה, פרק לו, יד, ובאנציקלופדיה הלכתית רפואית, כרך ד, ערך 'לדה', עמ' 293.
162. שבת, שם. רמב"ם, שם. טור ושלחן ערוך, שם.
163. שבת, שם. רמב"ם, שם. טור, שם. משנה ברורה, שם, ס"ק טז.
164. שמירת שבת כהלכתה, שם, טו, על פי הדין הרגיל של חולה שאין בו סכנה, ראה שלחן ערוך, שם, סימן שכח, יז.
165. פרי מגדים, סימן של, אשל אברהם, ס"ק ט. שער הציון, שם, ס"ק יג. וראה משנה ברורה (סימן תריז, ס"ק יב), שגם היולדת נאמנת לומר כן.
166. תוספות, גיטין ח, ב, ד"ה 'אף על גב'. תרומת הדשן, סימן קמח. שלחן ערוך, אורח חיים, סימן תריז, ד, לגבי יום הכיפורים. מגן אברהם, סימן של, ס"ק ז.

לדוגמה, שלושה ימים הם 72 שעות¹⁶⁷. הפוסקים האחרונים הכריעו הלכה למעשה שיש ללכת כדעה השנייה להקל, ככל דיני פיקוח נפש¹⁶⁸.

צט. כמו כן נחלקו הפוסקים אם מונים ימים אלו מגמר הלידה¹⁶⁹ או משעת פתיחת הרחם¹⁷⁰, ולהלכה גם כאן הולכים לקולא משעת גמר הלידה¹⁷¹, אלא שיש להחמיר בדבר שאין במניעתו סכנה¹⁷².

הדלקת נרות שבת אחרי הלידה

ק. נהגו שהיולדת מדליקה נרות שבת גם בשבת הראשונה לאחר הלידה, ותדליק ליד המקום שבו היא אוכלת או בחדר שישנה בו, ותיזהר בניקיונה ובניקיון המקום שבו היא מדליקה. אבל אם אינה יכולה לקום ממיטתה, ידליק בעלה במקומה¹⁷³.

קא. יש נשים שנוהגות להוסיף נר לכל אחד מהילדים הנולדים, ויש לבעל להניחה לנהוג כך גם אם משפחתו לא נהגה כך¹⁷⁴.

167. שו"ת הרא"ש, כלל כו, ג. ריטב"א, שבת, קכט, א. איסור והיתר הארוך, שער נט, ב.
 168. ישועות יעקב, אורח חיים, סימן תריז, ס"ק ב. שו"ת בנין ציון, סימן כה. משנה ברורה, סימן של, ס"ק י. שו"ת מנחת שלמה, חלק א, סימן ז, סוף אות א; סוף סימן ח. שו"ת יביע אומר, חלק ז, אורח חיים, סימן נג, ז. שמירת שבת כהלכתה, פרק לו, יג. תורת היולדת, פרק לה, הערה א; פרק נא, ב, והוסיף שלכתחילה יש לעשות על ידי נכרי.
 169. רבנו עובדיה מברטנורא, שבת, פרק יח, ג. לחם משנה, הלכות שבת, פרק ב, הלכה יג, בהסבר דברי הרמב"ם שם: "ואחר שתלד עד שלושה ימים..." משנה ברורה, שם, ס"ק יא.
 170. לחם משנה, שם, בהבנת פשט דברי הגמרא, שם. באור הלכה שם, ד"ה 'כל', בהסבר דברי הרמב"ם בפירוש המשנה (שבת פרק יח, ג): "אין מתחילין בחילול שבת אלא משתשב על המשבר ויתחיל הדם שותת, מעת זו עד סוף שלושה ימים מחללין עליה את השבת" (וראה שם כיצד הסביר את דברי הרמב"ם שצוטטו בהערה הקודמת על פי דבריו כאן), ולמעשה נשאר בצריך עיון.
 171. ערוך השלחן, אורח חיים, סימן של, ז, וכתב שחלילה להחמיר בפיקוח נפש, ותיירץ את דברי הרמב"ם בפירוש המשנה שהובאו בהערה הקודמת. שמירת שבת כהלכתה, פרק לו, יג. תורת היולדת, פרק לה, הערה א, בשם הרב יוסף שלום אלישיב.
 172. הרב יוסף שלום אלישיב, דבריו הובאו בתורת היולדת, שם.
 173. שמירת שבת כהלכתה, פרק לו, יז. תורת היולדת, פרק לח, ו, ובהערה ז, שם.
- אמנם היה מנהג שהאישה לא מדליקה כלל בשבת הראשונה לאחר שילדה (ספר המנהגים לרבי יצחק אייזיק טירנא, מנהג של שבת, הגהות המנהגים, כו. מגן אברהם, סימן רסג, ס"ק ו. שלחן ערוך הרב, אורח חיים, סימן רסג, ה. משנה ברורה, סימן רסג, ס"ק יא. ערוך השלחן, אורח חיים, סימן רסג, ז. בן איש חי, שנה שנייה, פרשת נח, ה). והטעם – שמסתמא אין היא נקייה מדם (אף על פי שגדה מדליקה נרות שבת, ביולדת יש ריבוי דם), וכן מפני שהיולדת לא הייתה זזה ממקומה. אך בנשמת אברהם (אורח חיים, סימן רסג, עמ' רג, 5) כתב בשם הרב יהושע נויבירט, שהיינו דווקא במי שילדה בבית, לפי מה שהיה נוהג בזמנם שהיולדת לא קמה ממקומה אחרי הלידה עד שבוע ימים. אך כעת שהיולדת יורדת ממיטתה זמן קצר אחרי הלידה תדליק בעצמה. גם בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טו, סימן לב, ז, בהערותיו למהדורה הראשונה של נשמת אברהם) כתב שאין למנהג זה יסוד, שהטעם שאינה קמה ממיטתה הוא טעם קלוש, והטעם של ריבוי דמים ביולדת אינו מוכרח כיוון שלהלכה נדה מותרת להתפלל, אפילו אם הדם עדיין עליה. וראה עוד שמירת שבת כהלכתה, פרק מג, הערה נא.
174. שו"ת שבט הלוי, חלק ז, סימן י, ב. וראה שו"ת משנה הלכות, חלק ז, סימן לה, שכתב טעמים למנהג זה.

קב. למרות המנהג שאישה שלא הדליקה פעם אחת נרות שבת, צריכה להוסיף בהדלקת נרות נר נוסף כל ימי חייה¹⁷⁵, יולדת שלא יכלה להדליק נרות שבת מחמת הלידה, כגון ששהתה בחדר הלידה וגם בעלה לא יכול היה להדליק, פטורה מלהוסיף נר נוסף¹⁷⁶.

קג. יולדת ששוהה בבית החולים ויודעת שיוציאו את נרות השבת לפני שתספיק ליהנות מאורם, תדליקם בלי ברכה. ואם יודעת שאחות ישראלית תכבה את הנרות לאחר שיחשיך, לא תדליק שם נרות שבת כלל¹⁷⁷.

קד. יולדת שאין באפשרותה להדליק נרות שבת, כגון אם תקנות בית החולים אוסרות להדליק אש¹⁷⁸, תדליק ותברך על אור החשמל, ועל תאורה פלורסנטית לא תברך¹⁷⁹.

קידוש והבדלה¹⁸⁰

קה. ככלל, היולדת צריכה לשמוע קידוש לפני שתאכל בשבת. אם אין לה מיץ ענבים וקשה לה לשתות יין ואין מי שיקדש עבורה, תקדש בלילה על הפת¹⁸¹. אם אין לה גם פת או שאינה יכולה לאכול פת¹⁸², תקדש על משקה אחר שרגילים לשתות באותו מקום כמשקה חשוב¹⁸³, כגון בירה או מיץ תפוזים טבעי¹⁸⁴. ויש סוברים שאם אין לה יין וגם לא

175. מנהגי מהרי"ל, הלכות שבת, א. רמ"א, אורח חיים, סימן רסג, א.

176. ראה מגן אברהם, סימן רסג, ס"ק ג, ומשנה ברורה, שם, ס"ק ז, שמי שלא הדליקה עקב אונס, פטורה. וראה שו"ת משנה הלכות, שם, שייטכן שהמנהג להוסיף נר לכל ילד נוצר כתוצאה מכך שהיולדת לא הייתה מדליקה נרות בשבת הראשונה לאחר הלידה, ראה לעיל, הערה 173. לדבריו יש בספרי המהרי"ל גרסה שגם אישה שחלתה וכתוצאה מכך לא יכלה להדליק נרות שבת פעם אחת, צריכה להוסיף נר כל ימי חייה. וראה שמירת שבת כהלכתה, שם, שתמיה עליו, שעל כל פנים הבעל היה מדליק נרות במקום אשתו, ולמה יקנסוה?

177. תורת היולדת, פרק לח, ג-ד.

178. כיוון שמדובר בתקנה בטיחותית יש להקפיד לקיימה.

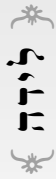
179. תורת היולדת, שם, ה. וראה שמירת שבת כהלכתה (פרק מג, ד), שהמדליק נרות שבת ויום טוב בנרות חשמל יש לו על מה שיסמוך, וגם יכול לברך.

יש כיום נרות חשמליים בשם 'לינר' שמיוחדים לשם כך ומיוצרים במכון צומת. ההדלקה שלהם היא על ידי חוט להט שמוגדר מבחינה הלכתית כאש, ולא בנורות לד או שאר נורות שאינן מוגדרות מבחינה הלכתית כאש. בין היתרונות שיש לנרות אלו היא העובדה שהם פועלים על סוללות ולא מחוברים לזרם החשמל הכללי שמתחדש בכל רגע. ככלל, ההלכות שבפסקה הבאה נכונות לכל אדם ולא דווקא ליולדת, כתבנום כאן מפני שהשאלות נפוצות יותר במצבים כאלה.

181. שלחן ערוך, אורח חיים, סימן רעב, ט, דעה שנייה, וברמ"א, שם.

182. וגם אין לה אפשרות לקדש על מיני מזונות (פת הבאה בכיסנין), שמירת שבת כהלכתה, חלק ב, פרק ג, ז. ובשו"ת יביע אומר (חלק ג, אורח חיים, סימן יט, י) כתב שלא יקדש על פת הבאה בכסנין אלא אם כן קובע עליו ואוכל שיעור קביעת סעודה.

183. המוגדר בהלכה כ'חומר מדינה'. כף החיים, סימן רעב, ס"ק נ, על פי הדעה הראשונה בשלחן ערוך, שם. ואף על פי שהכלל המקובל בדברי שלחן ערוך קובע ש'יש אומרים ויש אומרים, הלכה כיש אומרים השני', כשאין אפשרות גם לקדש על פת, עדיף לקדש על שאר משקים ולא לבטל לחלוטין מצוות קידוש. שמירת שבת כהלכתה, שם, על פי משנה ברורה (סימן רעב, ס"ק כז), שכתב שלכתחילה יש להיזהר שלא לקדש בלילה על שום משקה חוץ מיין, או על פת כשאין יין. משמע שבדיעבד, כשאין יין ואין פת, אפשר לקדש גם על משקה אחר. תורת היולדת, פרק לט, ב. וראה רמ"א, שם, סימן תפג, שהתיר לקדש בלילה הסדר על משקה דבש כשאין לו יין, ואפשר ללמוד משם גם לשבת שבדיעבד אפשר לצאת כך ידי חובת קידוש.

פת, לא תקדש כלל¹⁸⁵.

קו. בבוקר עדיף לקדש על חמר מדינה מאשר על פת¹⁸⁶. ואם אין חמר מדינה, תקדש על משקה קל או על חלב¹⁸⁷. ההבדל בין הערב לבוקר הוא שבערב עיקר הקידוש הוא ברכת 'מקדש השבת', ולכן גם בקידוש על פת ניכר הקידוש, ואילו בקידוש על חמר מדינה וכל שכן על משקה קל שאינו מוגדר חמר מדינה, יש חשש ברכה לבטלה. לעומת זאת, בקידוש הבוקר יש רק את ברכת הנהנין ואין חשש ברכה לבטלה, ואילו קידוש על הפת בברכת 'המוציא' אין בו שום שינוי מסעודת חול רגילה.

קז. אם אין מי שיקדש עבור היולדת ואינה יכולה לקדש בעצמה¹⁸⁸, מותרת ואף מחויבת לאכול קודם קידוש, כדי לא לבטל מצוות עונג שבת¹⁸⁹, ואם היא יכולה עדיף שתתפלל קודם¹⁹⁰.

קח. אם לא קידשה בלילה ומקדשת ביום תשלים את כל הקידוש של הלילה, פרט ל'ויכולו' שאומרים רק בלילה¹⁹¹.

קט. אם אין ליולדת אפשרות להבדיל או לשמוע הבדלה¹⁹², היא יכולה לאכול בלי הבדלה¹⁹³, ועדיף שתאמר קודם האכילה 'ברוך המבדיל בין קודש לחול'¹⁹⁴.

184. אבל משקה קל לא נחשב חמר מדינה, תורת היולדת, שם. בשו"ת יביע אומר (שם) כתב שמיץ הדרים טבעי לא נחשב חמר מדינה.

185. פרי חדש, אורח חיים, סימן תרעח; הובא גם בברכי יוסף, אורח חיים, סימן רעב, ס"ק ח, והסכים לדבריו. בנשמת אברהם (אורח חיים, סימן רעב, עמ' ריד, 3) כתב שזו גם דעת שו"ת יביע אומר (חלק ג, אורח חיים, סימן יט, א), אך המעיין שם יראה שלא התייחס למציאות שאין פת, ובהמשך דבריו (שם, י) כתב שיש לקדש על חמר מדינה כשאין גם פת.

186. שלחן ערוך, שם.

187. ערוך השלחן, אורח חיים, סימן רפט, ה. שו"ת יביע אומר, שם. שמירת שבת כהלכתה, שם, יא. ודווקא בבוקר.

188. אפילו לא על פי האפשרויות שפורטו לעיל.

189. שמירת שבת כהלכתה, שם, יד, על פי משנה ברורה, סימן רפט, ס"ק י.

190. ראה משנה ברורה, שם.

191. שלחן ערוך, שם, סימן רעא, ח, וברמ"א, שם.

192. אם אין יין אפשר להבדיל על חמר מדינה, אבל לא על משקה קל. שלחן ערוך, שם, סימן רצו, ב. משנה ברורה, שם, ס"ק י.

193. בשלחן ערוך (שם, סימן רצו, ג) הביא מחלוקת הפוסקים בשאלה: האם כשאין לאדם יין או שאר משקים, צריך להימנע מלאכול עד למחרת או שמותר לו לאכול. נקטנו כאן כפי השיטה המקלה כיוון שמדובר ביולדת, וראה שמירת שבת כהלכתה, פרק נג, כג. אדם רגיל צריך להתפלל קודם שיאכל ולומר הבדלה בחונן הדעת, ראה משנה ברורה, שם, ס"ק יז.

194. עזר מקודש, אבן העזר, סב, ח, בהגה.

נספח

חזרת רופא או איש צוות רפואי לביתו בשבת¹⁹⁵

כל היוצאים להציל חוזרין למקומן.

משנה, עירובין פרק ד, ג (בבלי, מד, ב)

עיקר מה שיש לדון הוא לעניין החזרה לביתו ממקום החולה כשהוא במקום רחוק ואי אפשר לילך רגלי. ולהישאר שם כל השבת ... יש לחוש שבני ביתו לא יניחוהו בפעם אחר וגם שהוא עצמו יתירשל, אם יש להתיר לבוא בחזרה בנסיעה ברכב ... ברור שבעובדא דידן מותרין לחזור כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא.

הרב משה פיינשטיין, שו"ת אגרות משה, אורח חיים, חלק ד, סימן פ

לא מצינן בשום מקום שהתירו איסור תורה ב'סופן משום תחילתן' ... רואים ברור שסוברים [תוספות ורשב"א] דלא התירו אלא מלאכות דרבנן ... ולא דאורייתא, ותו, דאם מותר גם מלאכות דאורייתא, על כרחך דהיתר גמור הוא משום פיקוח נפש, ואם כן איך אפשר למנותם בהדי הנך שהתירו חכמים?¹⁹⁶

הרב שלמה זלמן אויערבאך, שו"ת מנחת שלמה, חלק א, סימן ז¹⁹⁷

קי. רופא או מיילדת שנקראו לשם הצלה, מותרים לחזור למקומם בשבת עם נהג גוי¹⁹⁸. ויש מי שכתב שאין להתיר חזרה בשבת אפילו עם נהג גוי¹⁹⁹.

קיא. כאשר אין נהג גוי, נחלקו הפוסקים כיצד יש לנהוג – יש שכתבו שאסור לחזור עם נהג ישראל, כיוון שלדעתם הדין של 'כל היוצאים להציל חוזרים למקומם' נאמר רק באיסור דרבנן²⁰⁰.

195. הנושא של חזרת רופא לביתו בשבת יידון כאן בקיצור ולא בפרוטרוט כיוון שהוא נושא גדול ומורכב. אך עקב השאלות המעשיות הרבות, הובאו כאן בקצרה עיקרי הדינים בלבד.

196. שהרי פיקוח נפש מותר מהתורה ואין צריך תקנת חכמים.

197. בסימן ח, שם, הוסיף – "מקצת מהדברים האמורים כאן מובאים בסימן הקודם, אך היות ונדפס בספר החשוב והמפורסם **אגרות משה**, אורח חיים, חלק ד, סימן פ, פסק הלכה בעניין זה מהאי גאון וצדיק מפורסם, הקב"ה יאריך ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים, והדברים נוגעים למלאכות דאורייתא בשבת, הנני מפרסם מאמר זה לאחר שהגאון הנ"ל שליט"א, נתן לי רשות על כך".

198. שו"ת **מנחת שלמה**, חלק א, סימנים ז-ח; תנינא, סימן ס, יח. שו"ת **ציץ אליעזר**, חלק יא, סימן לט; חלק כא, סימן נט; חלק כב, סימן צה. ראה גם להלן (הלכה קיא), שיש שהתירו לחזור אפילו עם ישראל כשאין אפשרות לחזור עם גוי. **שמירת שבת כהלכתה**, פרק מ, פא.

199. שו"ת **הר צבי**, אורח חיים, חלק ב, סימן י. לשיטתו, ההיתר של מצילי נפשות לחזור לביתם נאמר רק במקום שיש סכנה להישאר שם, ולאחרים התירו רק ללכת אלפיים אמה לכל רוח מהמקום שאליו הגיעו, בניגוד למי שיצא מחוץ לתחום שלא ברשות שאין לו אלא ארבע אמות.

200. ראה **מגן אברהם**, סימן תצז, ס"ק יח, וכן שו"ת **ובחרת בחיים**, סימן צט. שו"ת **מנחת שלמה**, שם ושם. שו"ת **ציץ אליעזר**, חלק ח, סימן טו, פרק ז; חלק יא, שם. **שמירת שבת כהלכתה**, שם. כך גם מוכח מהוראת הרב ישראל זאב גוסטמן, להלן, הערה 204. הרב **שלמה גורן והרב אברהם שפירא**, דבריהם הובאו במאמרו של הרב **יהושע בן מאיר**, 'חזרה מפעילות הצלה בשבת', **אסיא** צז-צח (אייר תשע"ה), עמ' 88-91.

ויש שכתבו שרופא או איש הצלה שמוזעקים בשבת, ויש חשש שאם לא יתירו להם לחזור, יימנעו בעתיד מלצאת להציל, מותרים לחזור אפילו באיסורי תורה, דהיינו על ידי נהג ישראל²⁰¹. ויש מי שהכריע שככלל אין להתיר חזרה עם נהג ישראל ויש לסדר מראש אפשרות של חזרה עם גוי, אך אם מדובר במקרה אקראי וחריג שבו לא הצליחו למצוא גוי, יש מקום לסמוך על המתירים²⁰².

קב. לפי שיטת האוסרים חזרה באיסור תורה יש לאסור גם חזרה עם נהג גוי כאשר הנסיעה היא יותר משנים עשר מיל²⁰³ מחוץ לתחומי העיר²⁰⁴, כיוון שיש דעות שאיסור תחומין יותר משנים עשר מיל הוא מהתורה²⁰⁵. יש מי שהציע שייסע ברכב שקרקעיתו גבוהה למעלה מעשרה טפחים מהקרקע, כגון רכב מסחרי גדול, כיוון שאין תחומין למעלה מעשרה טפחים²⁰⁶. ויש מי שאסר חזרה אפילו כשמדובר במרחק של יותר מאלפיים אמה²⁰⁷. ויש מי שהורה שבכל מקום שמתירים חזרה עם נהג גוי יש להתיר גם כשהמרחק עולה על שנים עשר

201. ראה שו"ת שאילת יעבץ, חלק א, סימן קלב. שו"ת חתם סופר, אורח חיים, סימן רג, וחושן משפט, סימן קצד. ראה שו"ת היכל יצחק, אורח חיים, סימן לב, וראה להלן, הערה 211. שו"ת אגרות משה, אורח חיים, חלק ד, סימן פ. שו"ת מנחת אשר, חלק ב, סימן ס. שו"ת שבט הלוי, חלק ח, סימן פז. הוראת הרב אברהם ישעיה קרליץ (חזון איש) לרב יעקב ישראל קנייבסקי, הובאה באורחות רבינו בעל ה'קהילות יעקב', חלק א, סימן ריג, עמ' קנה. הרב ד"ר מרדכי הלפרין ('נסיעת רופא בשבת חזרה לביתו' – עיקרי שיטות', ספר אסיא ט, עמ' 145, אסיא נ, תשרי תשנ"ו, עמ' 64) הביא שמועה שהרב יוסף זאב סולוביצ'יק (הגרי"ז) נהג להורות לרופאים בירושלים לחזור בשבת ברכבם כדי שלא להכשילם לעתיד לבוא. כך גם כתב בשו"ת מנחת אשר, שם.

202. שו"ת ציץ אליעזר, חלק כב, שם, על פי מה שכתב בחלק כא, שם, שלמרות שככלל הוא אוסר לחזור באיסור תורה (ראה לעיל, הערה 200), הרוצה לסמוך על המתירים יש לו על מי להישען. ראה גם שו"ת מנחת אשר, שם, שאף על פי שהתיר על ידי ישראל, כתב בפירושו: "ראוי להשתדל בכל דרך ובכל עוז השתדלות מרובה ומאומצת למצוא פתרון אחר לבעיה זו למען קדושת השבת וכבודה, וכפי שנעשה בכמה מקומות שיש נהג גוי, וכן ראוי לעשות".

203. כשנים עשר ק"מ, בקו אווירי. וראה הרב מרדכי הלפרין, 'נסיעת רופא לתורנות וממנה מחוץ לתחום שבת', ספר אסיא ז, עמ' 242 (אסיא מב-מג, ניסן תשמ"ז, עמ' 47), הובא גם ברפואה, מציאות והלכה, סימן ד, עמ' 37, שאפשר להגיע לכל היותר למרחק של 19.68 ק"מ, ראה שם חישובו.

204. שו"ת מנחת שלמה, תנינא, שם, וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה, מהדורה שנייה, פרק מ, עא. הוראת הרב ישראל זאב גוסטמן לרב ד"ר מרדכי הלפרין, ספר אסיא, שם, עמ' 244 (אסיא, שם, עמ' 49), וברפואה, מציאות והלכה, עמ' 39. וראה גם שו"ת ובחרת בחיים, שם.

205. רמב"ם הלכות שבת, פרק כז, א, על פי דעת רבי עקיבא במשנה, סוטה פרק ה, ג (בבלי כז, ב).

206. הרב אריה כץ, 'נסיעת אחות לבית חולים בשבת וחזרתה לביתה', אמונת עיתך 106 (שבט תשע"ה), עמ' 90–94, ובשו"ת שאגת כהן, חלק ג, סימן לד, על פי שלחן ערוך, אורח חיים, סימן תד, א. וראה הנ"ל, במענה לתגובות הרב יצחק דביר והרב גד מכטה, אמונת עיתך, 107 (אייר תשע"ה), עמ' 144–148, ובשו"ת שאגת כהן, שם, שאף על פי שהרמ"א (שם) החמיר בתחומין דאורייתא למעלה מעשרה טפחים, וכן בשו"ת חתם סופר (חלק ו, סימן צז) כתב שהיתר של תחומין למעלה מעשרה טפחים לא קיים בכלי רכב שנע על גלגלים, בכל זאת במקרה של חזרה מהצלה יש מקום להקל, כיוון שהרמ"א וחתם סופר החמירו רק מספק, ובמקום שבו מתירים איסור דרבנן יש ללכת לפי הדעה המקלה. ראה גם הרב ד"ר מרדכי הלפרין, ספר אסיא, שם, הערה 4 (אסיא, שם, הערה 4), וברפואה, מציאות והלכה, שם, הערה 21, צדדים נוספים להקל בתחומין יותר משנים עשר מיל.

207. שמירת שבת כהלכתה, פרק מ, פא, פג, וחזר בו ממה שכתב במהדורה שנייה, ראה לעיל, הערה 204. ולכאורה צריך עיון, שבהערה קעד, שם, כתב בפירושו שהתירו סופם משום תחילתם באיסור דרבנן, ואלפיים אמה הם מדרבנן לכל הדעות.

מיל, כיוון שיש סוברים שאיסור תחומין חל רק כשאדם הולך או נוסע בעצמו ולא כשמישהו אחר מוציא אותו²⁰⁸.

קיג. גם לפי השיטות שאוסרות חזרה באיסור תורה, אם יש חשש סביר שיצטרכו את הרופא או את איש ההצלה במקומו, כגון שהוא הרופא היחיד באותו מקום, מותר לו לחזור למקומו אפילו באיסור תורה²⁰⁹. ויש מי שהוסיף על כך שחזרה כזאת תהיה אך ורק לביתו של הכוהן או למקום קרוב שאינו גורם לו פגיעה בכוונות אך לא למקום אחר, כדי למנוע מראית עין וחשש לחילול השם²¹⁰.

קיד. גם לפי השיטות שמתירות חזרה באיסור תורה, ההיתר נאמר דווקא לגבי רופא או איש הצלה שנקרא בשבת לצורך חולה, אבל רופא או אחות שמסיימים משמרת בשבת, אין להתיר להם חזרה לביתם באיסור תורה, כיוון שאין את הטעם של התירו סופם משום תחילתם שהרי זאת עבודתם הקבועה²¹¹. ויש מי שנראה מדבריו שגם ההיתר לחזרה עם נהג גוי הוא דווקא לגבי אנשים שקובעים בעצמם האם ייצאו להציל אם לאו, אבל מי שמוכרח לכך מחמת עבודתו ואין לו שיקול דעת בדבר, אסור לו לחזור אפילו עם נהג גוי²¹².

כל ההלכות הקודמות נאמרו על חזרת רופא בשבת, להלן הלכה העוסקת בהגעת הרופא למשמרת.

קטו. מעיקר הדין מותר לרופא תורן לנסוע בשבת ברכבו לתורנות בבית החולים, ואינו חייב לעזוב את בני משפחתו בערב שבת ולשהות בבית החולים, על מנת להימנע מנסיעה

208. הרב אברהם שפירא, דבריו הובאו במאמרו של הרב יהושע בן מאיר, ראה לעיל, הערה 200.

209. שו"ת ציץ אליעזר, חלק כא, שם, אף על פי שבחלק ח, שם, סרב להתיר בטענה שחולה שיש בו סכנה אינו שכיח. שמירת שבת כהלכתה, שם. וראה הרב ד"ר מרדכי הלפרין, ספר אסיא, שם (אסיא, שם), ובפרט, מציאות והלכה, שם.

210. הרב יגאל שפרן, 'עבודה במד"א בשבת ובחג', ספר אסיא ט, עמ' 148–154 (אסיא נט-ס, אייר תשנ"ז, עמ' 98–104).

211. ראה שו"ת היכל יצחק, שם, שלדעתו ההיתר דווקא למתנדבים. שו"ת מנחת אשר, שם. פניני הלכה, שבת ב, פרק כז, י. גם הדעות המקלות שהובאו לעיל התייחסו כולן לרופא או איש הצלה המוזעק בשבת לטפל בחולה ולא לרופא או אחות הנמצאים במשמרת הקבועה מראש.

אמנם ראה שו"ת ישכיל עבדי (חלק ה, סימן מד, א, ס"ק ו), שהעלה סברה להתיר לאנשי משטרה לחזור לבסיסם בשבת אחרי שנקראו לטפל במקרה חירום, מחשש שמא לא יהיו שוטרים יהודים אם לא יתירו זאת. לכאורה סברה כזאת נכונה גם לגבי רופאים, אך למעשה אין מקום ללמוד מדין שוטרים לדין רופאים כיוון שהנידון שם עסק במקרה שבו צריכים השוטרים להישאר במקום נידח, ואז התיר להם לחזור בשבת לבסיסם, אך אף הוא לא התיר לחזור בסיום המשמרת מהבסיס לבית. כמו כן כתב שם נימוק נוסף להתיר, כיוון שאולי יצטרכו אותם בבסיס כדי לטפל במקרים נוספים. נימוקים אלה אינם שייכים בחזרת רופא לביתו בשבת בסיום משמרת. וראה שם (ס"ק ח) שכתב שיש למעט בחילול שבת ככל האפשר והביא רק אופנים של חילול שבת באיסורי דרבנן.

212. כך הבין הרב יהושע בן מאיר מדברי הרב אברהם שפירא, דבריו הובאו במאמרו הנ"ל, אסיא צז-צח, עמ' 91, ובהערה 80.

בשבת לתורנות²¹³, אך לא ינהג כך בקביעות אלא רק במקרה שלא הצליח למצוא נהג גוי שיסיענו²¹⁴. ויש מי שכתב שאם הרופא יודע מראש על תורנות שמתחילה בשבת, מחויב להגיע לבית החולים או לסביבתו קודם השבת כדי למנוע נסיעה בשבת באיסור תורה²¹⁵.

כפול הוא ענין קדושת השבת. קדושה חיובית וקדושה שלילית אצורה בו. הקדושה השלילית היא זו, ששוללת ממנה את השפעת החול ומחשכיו מלהיות שולטת בעולם, בחיים ובאדם, הפנימי והחיצוני. והקדושה החיובית היא זו, שמנהרת את אור הקדושה, את עדן רוח אלהים חיים וזיו כבודו, בעצמת נגינת ענוגי קדשו, על כל ההויה.

הרב אברהם יצחק הכהן קוק, סדור עולת ראייה, כך ב, עמ' פא

213. שמירת שבת כהלכתה, פרק מ, הערה עא, בשם הרב שלמה זלמן אויערבאך. וראה שו"ת מנחת שלמה (חלק א, סימן ז), שאין אדם צריך לוותר על עונג שבת שלו כדי להימנע מחילול שבת דאורייתא מחמת פיקוח נפש.

214. הרב ד"ר מרדכי הלפרין בשם הרב שלמה זלמן אויערבאך, ספר אסיא, שם (אסיא, שם), וברפואה, מציאות והלכה, שם. וראה נשמת אברהם (אורח חיים, סימן שכט, עמ' תקה, 2), בשם הרב יהושע נויבירט, שכרגיל הנסיעה למשמרת בבית החולים צריכה להתבצע על ידי נהג גוי, וכך מותר להם לנסוע אפילו לצורך חולה שאין בו סכנה אם יש קושי ללכת ברגל.

215. שו"ת אגרות משה, אורח חיים, חלק א, סימן קלא. וראה גם הרב יעקב אריאל, תגובה למאמרו הנ"ל של הרב אריה כץ (אמונת עיתך 107, אייר תשע"ה, עמ' 143), שתורנות ידועה מראש יש לנסוע רק עם נהג גוי.